

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

FACULTAT DE DRET

TREBALL DE FINAL DE GRAU

**LA PRIMERA PROFESSORA DE LA
FACULTAT DE DRET DE LA UNIVERSITAT
DE BARCELONA:**

**VICTORIA ABELLÁN HONRUBIA
(docent entre 1962 i 2006 – 1ª part)**

AUTORA: Sara Castañé Bautista

TUTOR: Max Turull Rubinat

ÀREA TEMÀTICA: Història del Dret

LÍNIA: Evolució del paper de la dona jurista a Catalunya

NIUB: 14069532

Curs acadèmic 2019-2020 2n semestre

SUMARI

Agraïments	4
1. Introducció	5
2. Les primeres dones professores	8
2.1. Breu remissió a les primeres dones universitàries	8
2.2. La primera professora universitària de Catalunya	9
2.3. Les primeres professores de la Universitat de Barcelona	10
3. La primera professora de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona: Victoria Abellán Honrubia	12
3.1. Família i infància	12
3.2. Joventut	13
3.3. Estudis universitaris	13
3.4. Accés a la universitat com a docent	16
3.4.1. Tesi	16
3.4.2. Problemes polítics	17
3.4.3. Primera professora dona	18
3.5. Perfil acadèmic	20
3.5.1. Docència	20
3.5.2. Investigació	23
3.5.3. Gestió acadèmica	24
3.5.4. Formació	25
3.5.5. Publicacions	27
3.6. Compromís personal	30
3.7. Jubilació	30
4. Conclusions	32
5. Bibliografia	35
6. Annexos	37
6.1. Entrevista amb la Dra. Anna Maria Badia Martí	37
6.2. Entrevista amb el Dr. Xavier Pons Rafols	53
6.3. Entrevista amb la Sra. Sara Velasco Abellán	67

AGRAÏMENTS

Fa uns anys pensava que aquest moment no arribaria mai. Després d'haver deixat temporalment els estudis per motius personals, i a falta d'un sol curs, aquest curs 2019-2020 vaig reprendre els estudis, i avui escric aquestes línies amb orgull, feliç i convençuda que, amb esforç i constància, es pot aconseguir tot el que ens proposem. És per això que vull agrair a les persones que, d'una manera o d'una altra, han contribuït i m'han ajudat a elaborar aquest Treball de Final de Grau.

En primer lloc, vull agrair al meu tutor, Dr. Max Turull Rubinat, per guiar-me i ajudar-me en tot moment, sempre donant-me suport i consells, pendent dels meus dubtes i resolent-los, aportant idees i contribuint a que hagi pogut presentar el meu treball a temps.

Agrair a la Sra. Sara Velasco Abellán, a la Dra. Anna Maria Badia Martí, i al Dr. Xavier Pons Rafols, per accedir a l'entrevista, per dedicar el seu temps en ajudar-me, ja que sense els seus testimonis aquest treball no hagués estat possible.

A la meva família, la meva mare i germans, i al meu marit, per estar sempre al meu costat, per ajudar-me en tot moment, donar-me suport, preocupar-se, i confiar en mi.

També m'agradaria agrair als meus companys de feina, per donar-me l'empenta que necessitava, ajudar-me com ho han fet, i ho continuen fent, i fer que sempre tingui ganes de continuar aprenent.

Per últim, agrair a la Dra. Victoria Abellán Honrubia, que lluités pel que volia, que s'avancés al seu temps com ho va fer, que tingués les coses tant clares, ja que va fer història, i va contribuir a que el món comencés a canviar. Gràcies a ella i a moltes altres dones com ella, avui estic a punt de realitzar un dels meus somnis.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest Treball de Final de Grau sobre les primeres dones juristes de Catalunya intenta reflectir l'evolució del paper de la dona universitària, centrant-se sobretot en la dona estudiant de Dret, i posteriorment jurista, donant a conèixer l'experiència de la primera professora dona de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

Al llarg de la història, el procés de la lluita de les dones per aconseguir la igualtat de gènere ha sigut constant, i s'ha aconseguit una certa igualtat, tot i que, encara queda molt camí per recórrer, i poder acabar amb la violència masclista, la precarietat de la dona en el mercat laboral, la persistència de barreres a la seva projecció professional, i la discriminació en matèria de salaris, entre d'altres.

En el moment d'escollir el tema del Treball de Final de Grau, vaig tenir clar que volia que fos aquest: Les primeres dones juristes de Catalunya (1910-1975). De tots els temes que hi havia era el que, des d'un principi, em va cridar més l'atenció, i em va donar més ganes, si cap, d'elaborar treball i, amb la presentació d'aquest, finalitzar els meus estudis de Grau de Dret.

Gràcies a l'ajuda del meu tutor del Treball de Final de Grau, Dr. Max Turull Rubinat, que em va proposar fer un treball de caire qualitatiu, centrant-me en l'experiència d'una de les primeres dones universitàries, concretament, una de les dones pioneres en el món del Dret. Tant és així, que finalment aquest TFG es basa en la primera professora dona de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona: Victoria Abellán Honrubia.

L'objectiu d'aquest Treball de Final de Grau és intentar reconstruir la trajectòria personal i acadèmica de la Dra. Victoria Abellán Honrubia, que va ser la primera professora de la Facultat de Dret a la Universitat de Barcelona, a través de diferents testimonis.

Cal senyalar que aquest Treball de Final de Grau té com a precedent el TFG realitzat per Patrícia Soler Peña, sota la direcció del Dr. Max Turull Rubinat de

la Universitat de Barcelona, durant el curs 2018-2019. Així, la diferència principal entre el treball realitzat per Patrícia i el que precedeix a continuació és que el primer és de caire quantitatiu, i analitza el nombre de dones matriculades i llicenciades en Dret a la Universitat de Barcelona, en el període que comprèn els anys 1910 a 1968, i el meu treball és de caire qualitatiu, sobre les primeres dones professores universitàries i, concretament, centrat en analitzar i estudiar el cas particular de la primera professora dona de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

Les fonts principals d'aquesta investigació són essencialment orals, i es tracta de les entrevistes qualitatives realitzades a dos dels seus deixebles, la Dra. Anna Maria Badia Martí, i el Dr. Xavier Pons Rafols, i a la filla de la Dra. Victoria Abellán Honrubia, Sara Velasco Abellán. També a través del llibre *“El Derecho internacional ante los retos de nuestro tiempo. Homenaje a la Profesora Victoria Abellán Honrubia”*, recomanat per la Dra. Badia.

Per tant, la part principal d'aquest treball és la recerca qualitativa, centrada en les entrevistes realitzades, a través de les quals hem pogut conèixer la trajectòria personal, acadèmica i laboral de la primera professora dona de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona: Victoria Abellán Honrubia.

Inicialment, el primer pas era trobar una de les primeres dones que va estudiar Dret a la Universitat de Barcelona, a partir de l'anàlisi del TFG de Patrícia Soler Peña, i posteriorment fer un estudi del seu cas particular com a pionera en l'estudi universitari a la Facultat de Dret.

Destacar que va ser bastant complicat trobar una jurista d'entre totes les relacionades al TFG referenciat, pel que, finalment, el meu tutor, Dr. Max Turull, va proposar-me la idea de centrar-me en la primera professora dona de la Facultat de Dret, i va proporcionar-me la informació i les eines necessàries per poder començar a preparar el treball. Així doncs, a partir d'aquesta informació, vaig contactar amb la Dra. Badia i el Dr. Pons, per tal de realitzar-los una entrevista presencialment a la Facultat de Dret.

Per últim, gràcies a la Dra. Badia, vaig poder contactar directament amb la filla de la Dra. Abellán, Sara Velasco Abellán, per realitzar-li també l'entrevista, en aquest cas de forma telemàtica. Aquestes entrevistes de caire qualitatiu han estat la base del present Treball de Final de Grau.

Tota la informació continguda en els següents capítols prové, majoritàriament, de les entrevistes realitzades a la professora Anna Badia Martí, al professor Xavier Pons Rafols, i a la filla de la Dra. Victoria Abellán Honrubia, la Sra. Sara Velasco Abellán. El resultat d'aquestes entrevistes consta en annex en aquest mateix treball, motiu pel qual ens estalviem una recurrència innecessària i constant a les referenciades fonts d'informació.

2. LES PRIMERES DONES PROFESSORES

2.1. BREU REMISSIÓ A LES PRIMERES DONES UNIVERSITÀRIES

La història de les primeres dones universitàries va començar l'any 1910, amb la Reial Ordre de 8 de març de 1910, Dictada pel Ministre d'Instrucció Pública, quan es va permetre per primera vegada la matriculació de les dones en les universitats públiques. Abans que es decretés aquesta ordenança, les dones només podien assistir a centres privats o com a oïdores, i sempre necessitaven l'autorització del Consell de Ministres per a la seva inscripció com a alumnes oficials. Per aquest motiu, se celebra cada any el 8 de març el Dia de la dona, un dia on es reivindiquen els drets i la igualtat. (RTVE)

Moltes dones es van intentar matricular abans que s'oficialitzés al 1910, com és el cas de Concepción Arenal, que va estudiar Dret a la Universitat de Madrid, ho feia com a oïdora i es diu que va assistir a les classes disfressada d'home. No obstant això, malgrat els esforços d'algunes dones, no va ser fins l'any 1872 quan es va matricular la primera dona en una universitat espanyola. Va ser María Elena Maseras Ribera, que va ser la pionera i es va matricular a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona en el curs 1872-73, després d'autorització prèvia del rei. No obstant això, al principi només se li permetia presentar-se als exàmens, i no va ser fins passats uns anys quan va poder assistir a classe. Es diu que la seva entrada va ser rebuda amb aplaudiments per part dels seus companys. (RTVE)

Seguint els passos de la seva predecessora, Dolors Aleu i Riera també es va matricular a Medicina i va ser la primera dona llicenciada en Medicina d'Espanya, i la segona a aconseguir el títol de doctora. La primera dona en convertir-se en doctorada en medicina a Espanya va ser Martina Castells i Ballespí. (Blog, 2018)

Cal destacar que la incorporació de la dona en la universitat va ser més lenta que altres països europeus, on les dones ja posseïen aquest dret, algunes d'elles des de l'any 1850. Les universitat més liberals en aquest sentit van ser la de

París i Zuric, ja que van ser les pioneres en acceptar dones en tots els estudis universitaris amb igualtat de drets que els homes. (Blog, 2018)

Segons les dades del Ministeri d'Educació sobre el curs 2019-2020, les dones matriculades a les Universitats de Catalunya van suposar un 55,20%, mentre que el percentatge d'homes matriculats va ser del 44,80%. En relació al nombre de titulats universitaris a Catalunya, el percentatge de dones ha anat augmentant al llarg dels anys, sent les últimes dades, en relació al curs 2018-2019, d'un 58,40% el percentatge de titulades dones, i d'un 41,60% els homes. Pel que fa als estudiants de dret, les dades sobre el curs 2019-2020 indiquen que les dones titulades en Grau de Dret van suposar el 60,60%, mentre que el percentatge d'homes titulats va ser del 39,40%. (Fondo, 2019-2020)

2.2. LA PRIMERA PROFESSORA UNIVERSITÀRIA DE CATALUNYA

Va ser també a partir del Decret del 8 de març de 1910, de lliure accés de les dones a la Universitat, que es va permetre que les llicenciades poguessin presentar-se a oposicions per a professores d'institut, d'universitat o treballar en biblioteques i arxius. (RTVE)

La primera dona catedràtica d'institut i professora universitària va ser Maria Montserrat Capdevila D'Oriola (Cabestany (França), 1905 – Barcelona, 1993), al curs 1931-1932. El fet que Maria Montserrat pogués accedir a estudis secundaris i universitaris por considerar-se una cosa excepcional en aquella època, atès que estava molt interioritzat en la societat que les dones havien de dedicar-se exclusivament a la criança dels fills, la família i la casa. L'any 1924 va ingressar a la Facultat de Ciències Exactes, Físiques, Químiques i Naturals de la Universitat de Barcelona, i quatre anys més tard, es va llicenciar en Ciències Exactes amb un expedient brillant. Va cursar les assignatures de doctorat a la Universitat Central de Madrid i va ser nomenada catedràtica interina de Matemàtiques a l'Institut Nacional de Zafra l'any 1928. L'any 1931 va ser becada a França durant nou mesos per la Junta d'Ampliació d'Estudis (JAE), per estudiar la teoria de les funcions, i durant el curs 1931-1932 va esdevenir professora

auxiliar d'Astronomia general i Física del Globus de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, on va exercir durant la II República. La seva carrera com a investigadora va quedar interrompuda per la Guerra Civil i el franquisme. Després del 1939, els càrrecs docents deixaren de tenir validesa. L'any 1940 accedeix al càrrec de catedràtica d'Institut. Va exercir aquest càrrec a Figueres i a l'Institut Jaume Balmes de Barcelona. (Pérez, 2010)

Tot i que, actualment, sis de cada deu titulats universitaris són dones, tan sols el 36% dels catedràtics tenen nom femení. Segons les dades del Ministeri d'Educació sobre el curs 2018-2019, a Catalunya, les dones representen un 43% del Personal Docent i Investigador, amb un total de 9.629 dones, mentre que els homes representen un 56%, amb un total de 12.719 homes. Les dades del Personal Docent i Investigador a la Universitat de Barcelona sobre el curs 2018-2019 indiquen que el nombre de dones contractades ascendeix a 583, mentre que el nombre d'homes contractats va ser de 935. Aquestes xifres demostren l'existència de l'anomenada bretxa de gènere, que corrobora la desigualtat entre homes i dones. (Fondo, 2018-2019)

2.3. LES PRIMERES PROFESSORES DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA¹

La primera professora que va exercir la docència a les aules de la Universitat de Barcelona va ser Dolors Aleu Riera. Com s'ha comentat abans, va ser la primera dona que va llicenciar-se en Medicina a Espanya, i la segona que va obtenir el títol de doctora en Medicina. Va iniciar els estudis a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona l'any 1874, i els va acabar cinc anys després, tot i que no va poder presentar-se als exàmens finals de llicenciatura fins l'any 1882. La seva activitat docent va començar l'any 1885, i va finalitzar al 1913, any de defunció.

---

¹ Tota la informació d'aquest capítol prové de Benach et al., 2019.

Fins passats trenta anys, al 1915, no començà l'activitat docent Maria Lois López, a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació. Seguidament, l'any 1922 inicia l'activitat la primera professora de la UB de Biologia, Enriqueta Ortega Feliu. A la Facultat de Filosofia, la primera professora associada va ser Amàlia Tineo Gil l'any 1935, i l'any següent, al 1936, la primera professora d'Història va ser Mercè Montañola Garriga. Al 1947, Griselda Pascual Xufre es convertí en la primera professora de la Facultat de Matemàtiques, i dos anys més tard, al 1949, Creu Casas i Sicart va ser la primera professora de la Facultat de Farmàcia. Carmina Virgili i Rodon va ser la primera professora de la Facultat de Ciències de la Terra, a la Secció de Geologia, l'any 1958. Al 1962 va iniciar l'activitat la primera professora de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, de la qual farem referència biogràfica en el següent capítol. La primera professora del Departament de Geografia de la Facultat de Geografia i Història de la UB va ser Maria de Bolòs i Capdevila, i va iniciar l'activitat l'any 1964, i de la mateixa Facultat, però al Departament d'Antropologia, Josefina Roma Riu va ser professora titular des del 1974. També al 1974, Montserrat Puig Cardona va ser la primera professora que va exercir a la Facultat de Química. L'any 1979, Mireia Freixa i Serra va ser la primera catedràtica del Departament de Història de l'Art de la Facultat de Geografia i Història. Al 1983, Victòria Sau va ser la primera professora de la Facultat de Psicologia, i ha sigut precursora del feminisme i referent en la lluita per la igualtat entre homes i dones. Roser Valls i Molins va se la primera doctora de l'Escola d'Infermeria l'any 1993, i el mateix any va iniciar la docència Anna Puig Puig, a la Facultat de Matemàtiques i Informàtica de la UB.

Totes elles van ser pioneres en les seves disciplines a la Universitat de Barcelona, i van haver de superar obstacles per aconseguir arribar on han arribat, per això s'han convertit en referents.

3. LA PRIMERA PROFESSORA DE LA FACULTAT DE DRET DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA: VICTORIA ABELLÁN HONRUBIA

3.1. FAMÍLIA I INFÀNCIA

La Dra. Victoria Abellán Honrubia va néixer a Alcázar de San Juan (Ciudad Real), el dia 23 de desembre de 1939.

El seu pare treballava a RENFE, i la seva mare era mestressa de casa. Té un germà dos anys més gran que ella. Els avis paterns de la Dra. Abellán vivien a un poble d'Albacete i vivien del camp. Els avis materns van morir quan la mare de la Dra. Abellán era petita.

Poc després de néixer la Dra. Abellán, RENFE va traslladar al seu pare a Alacant, per això es podria dir que ella és d'Alacant, tot i haver nascut a Alcázar de San Juan (Ciudad Real). Per tant, van anar a viure a Alacant, i va cursar els estudis a un col·legi major d'Alacant.

Els pares de la Dra. Abellán sempre els hi van potenciar la importància dels estudis. Ella va fer Dret, i el seu germà va estudiar enginyeria naval a Madrid, i tots dos han viscut de les seves respectives carreres universitàries.

La seva infància va transcórrer durant la dura postguerra, època de moltes penúries econòmiques. Afortunadament, de la casa familiar de la província de Granada arribaven molts queviures (ous, gallines, i diners).

Va tenir una infància feliç, una vida normal a Alacant durant el curs, i tres mesos de vacances a la casa familiar al camp, a Granada, d'on era la seva mare.

La referència vital sempre ha sigut Granada, allà hi havia les seves arrels. Sempre hi anaven a passar els estius i les festes de nadal al *cortijo* de la Serra de Guadix, i ella ho adorava.

3.2. JOVENTUT

Fins que va començar els estudis universitaris, va viure i estudiar a Alacant. De jove, li agradava molt anar al cinema. Anava molt sovint amb el seu germà, a les sessions dobles que es feien en aquella època.

També li agradava molt llegir. No era molt de sortir, encara que en aquella època tampoc era com ara, se sortia una estona el dissabte o el diumenge a la tarda.

El seu avi matern era advocat, però ningú més de la família va estudiar Dret. Ella es va decidir a estudiar Dret perquè sempre li va agradar, no recorda una raó concreta.

3.3. ESTUDIS UNIVERSITARIS

La Dra. Abellán va començar la carrera universitària de Dret a Granada, però l'últim any de la carrera va cursar-lo a Barcelona, i es va llicenciar a la Universitat de Barcelona l'any 1962.

Quan es va decidir a estudiar dret, els seus pares no van posar cap impediment. El primer any de la carrera tenia 17 anys, i va anar a viure a casa d'uns oncles a Granada, i els anys següents va estar a un col·legi major.

No va tenir dificultats per accedir a estudiar a la Universitat, ni acadèmiques ni familiars. Era molt bona estudiant, i la família tenia recursos suficients per poder fer front a aquesta despesa. I, en cas de no haver sigut així, la mare de la Dra. Abellán, hagués fet tot el possible per tal que la seva filla estudiés, ja que era una dona molt avançada a la seva època. De fet, va vendre una finca per poder pagar l'últim any de carrera de la seva filla a Barcelona.

Tenia un aire molt independent, va decidir que volia estudiar Dret, va començar la carrera a la Universitat de Granada i va venir a Barcelona a acabar de cursar

els estudis. Durant els estudis no va treballar, va dedicar-se a treure màximes notes.

La Dra. Abellán no sabia si dedicar-se a Filosofia del Dret o a Dret Internacional. Cap dels seus professors li convencien, però va arribar un catedràtic nou a Granada, el Dr. Manuel Díez de Velasco, que va fer que la seva preferència fos el Dret Internacional. Quan estava al cinquè curs de la carrera, el Dr. Díez de Velasco es va traslladar a Barcelona, i ella va decidir anar amb ell, ja que col·laboraven junts, i va anar a un col·legi major que es trobava situat enfront de la Facultat de Dret.

Segons Badia, va escollir Barcelona per dues raons: perquè, com s'ha comentat anteriorment, va estudiar Dret Internacional amb el Dr. Díez de Velasco, que era el seu mestre, i aquest es va traslladar com a catedràtic a Barcelona, i perquè el seu marit, que treballava d'advocat, també va venir a Barcelona. Per tant, entre una cosa i l'altra, va deixar Granada i va venir a acabar la carrera a Barcelona.

Es va llicenciar a Barcelona el curs 1961-62, curs en què, segons les dades proporcionades per la Universitat de Barcelona, només 15 dones es van llicenciar.² En aquest sentit, totes les persones entrevistades coincideixen en indicar que la Dra. Abellán no va comentar mai res al respecte. Era una dona pionera, potent, però mai va fer gala feminista de ser-ho. De fet, no ha fet mai diferències entre homes i dones, ella mira la persona.

Tots els seus professors van ser homes, això era una realitat, i ella no va fer mai comentaris sobre aquesta qüestió. Segons Pons, la Dra. Abellán és una persona intel·lectualment desperta, que als vint-i-pocs anys veu que li agrada el Dret Internacional, que li agrada del Dret de la Unió Europea, que li agrada estudiar el Dret, que és deixeble del professor Díez de Velasco, i es decideix a exercir com a docent perquè li agrada, no per militància feminista. Així mateix, Velasco afirma que es veia normal que tots els professors fossin homes, que va estudiar

---

² Entenem que si es va llicenciar al 1962, deuria ser el curs 1962-63. Soler, 2018, 74.
Tot i que l'any d'expedició del títol de llicenciada va ser l'any 1963. Soler, 2018, 79.

Dret i va ser docent perquè això va ser el que va voler fer amb la seva vida, no pel fet de ser dona, ni per demostrar res a ningú. En aquest sentit, va heretar la llibertat de pensament de la seva mare.

A la Dra. Abellán li agradava el Dret Internacional i, per dedicar-se a Dret Internacional, o feies la carrera diplomàtica per treballar al Ministeri d'Exteriors, o eres professor d'universitat. En aquest cas, no hi havia alternativa, era la pròpia matèria la que et marcava.

Va conèixer al seu marit, el Sr. Enrique Velasco, a la Universitat de Granada, ja que també era estudiant de Dret. Va venir amb ella a Barcelona, va treballar com a professor associat a Dret Laboral a la Facultat d'Economia, i també a la Generalitat, al Departament d'Obres Públiques.

Des de que es van conèixer estudiant a la facultat, es van fer nuvis, i van continuar tota la vida junts. Manifesten una gran devoció l'un per l'altre. Es van casar al juny de 1964, i van tenir a la seva filla, Sara Velasco Abellán, al setembre de 1965, mentre la Dra. Abellán preparava la seva tesi.

Segons Badia, es va col·legiar al Col·legi d'Advocats de Barcelona, independentment que es col·legiés com a advocada exercent o sense exercir, ja que el fet d'estar col·legiada també era una protecció a l'època del franquisme tant dur.

Pons senyala que és possible que es col·legiés també per un component de compromís amb els advocats, amb els professionals del Dret, amb fiscals, jutges, etc. Ella es movia també en aquest àmbit, on hi havia uns col·lectius que tenien un compromís democràtic a finals dels anys 60.

La Dra. Abellán va tenir clar que volia dedicar-se a Dret Internacional. En aquella època, quan es va llicenciar, Espanya encara estava tancada a l'exterior, i el Dret Internacional consistia a estudiar els teòlegs juristes com si no fos dret positiu. En aquest sentit, ella va ser totalment pionera, ja que va estudiar una Organització Internacional, la lliure circulació de treballadors.

Opina Badia que la Dra. Abellán era una persona amb una gran capacitat intel·lectual, més alta que la mitja de les persones. Exposa que veia vindre les coses abans que passessin, tant en el sentit personal com en el sentit jurídic, i va ser una gran batalladora.

3.4. ACCÈS A LA UNIVERSITAT COM A DOCENT

3.4.1. TESI

La professora Victoria Abellán Honrubia va obtenir el Grau de Doctora en Dret l'any 1966, amb la defensa de la tesis doctoral titulada <<Libertad de establecimiento en la Comunidad Económica Europea: su incidencia en el ordenamiento interno francés y en el español, en el supuesto ingreso de España en la CEE>>, que va estar dirigida pel Dr. Manuel Díez de Velasco. (Badia, et al., 2009, 3)

Tant Badia com Pons asseguren que ella sempre s'avançava en els temes més punters, ja que, fer una tesi sobre la Comunitat Econòmica Europea era extraordinari, llavors ningú hi treballava sobre aquest tema.

Sempre li havia agradat molt el Dret de la Unió Europea, i en aquest àmbit va ser de les primeres, no només entre les dones, sinó entre els homes i les dones. També va ser així en l'àmbit de les Nacions Unides, que vol dir drets humans, desenvolupament, pau i seguretat internacional.

Recorda Velasco, com anècdota, que la sorprendre molt en el seu moment, quan la seva mare va oposar a càtedra, l'oposició es celebrava de forma única per totes les universitats a Madrid. Un cop superada l'oposició, es qualificava i, en funció de la qualificació, es podia triar universitat a tot el país. La Dra. Abellán va treure el número 1, malgrat l'oposició total d'un catedràtic que va reconèixer que mereixia ser la primera, però que no podia ser així perquè era una dona. Va estar a punt de ser la número 2 per aquesta raó, però finalment no va ser així. Velasco

tenia 12 o 13 anys, i recorda que li va indignar, i que la seva mare ho explicava amb ràbia.

També Badia recorda que la Dra. Abellán li va explicar aquesta anècdota, i fa menció sobre això, senyalant que sempre quedava en el número 1, que lluitava molt pel que volia i que estava dedicada completament a la professió.

3.4.2. PROBLEMES POLÍTICS

Les tres fonts a qui m'he referit coincideixen en senyalar que la Dra. Abellán va tenir dificultats per accedir com a docent a la Universitat de Barcelona.

Va tenir dificultats greus pel fet de ser dona, quan hi havia els degans i els rectors comissaris polítics, sobretot problemes de caire polític. La Dra. Abellán era altament d'esquerres, estava molt vinculada al Partit Comunista, i va arribar a estar expedientada per la Universitat.

Segons Velasco, va arribar a plantejar-se deixar la Universitat, no pel fet de ser dona, sinó per les seves idees polítiques, molt poc concordes amb el règim de Franco. El Dr. Díez de Velasco se'n va anar a treballar a Madrid, i el catedràtic que el va substituir va fer la vida impossible a la Dra. Abellán, en el sentit acadèmic.

En aquest sentit, senyala Pons que no sap si va arribar a militar amb algun partit, o el Partit Comunista, o el PSUC, però la Dra. Abellán es va comprometre políticament a partir dels anys 60, per un tema de conviccions democràtiques, que el Dret Internacional també influïa en aquest àmbit.

Coincideix en aquest àmbit amb Pons, que afirma que es va trobar en un moment complicat quan el Dr. Díez de Velasco va marxar a Madrid a principis dels anys 70, i va venir un altre catedràtic que es deia Puente, que va marginar a la Dra. Abellán. Van ser uns anys molt crítics, en què la possibilitat d'optar a una estabilitat a la Facultat no existia, però ella no volia marxar a Madrid, estava bé

a Barcelona. Per sort, aquest catedràtic va estar poc temps, però van ser uns anys complicats amb aquesta situació acadèmicament organitzada.

En aquella època també hi havia menys places de professorat permanent, agregat i catedràtic, i era molt més habitual la peregrinació. Abans, per poder venir a Barcelona, potser primer havies de guanyar places a altres ciutats. Ara pot sortir una plaça a Barcelona molt més fàcilment. En el cas de la Dra. Abellán, no va haver d'anar a altres ciutats, només va estar un any com a Catedràtica de Dret Internacional Privat a la Universitat Autònoma de Barcelona, i després ja va poder tornar a la Universitat de Barcelona.

Per tant, si hi havia poques possibilitats de places, i més gent competint, era tot més complicat. A més, en aquell moment, el fet de ser dona també ho feia encara més complicat. Durant aquella època, podien passar 10 o 15 anys fins que finalment podies aconseguir la possibilitat d'estabilitzar-te a la Universitat. Va sorgir el moviment dels P.N.N. (Professors No Numeraris), que no es va resoldre fins a finals dels anys 80. Tot i que la Dra. Abellán va ser permanent abans d'això, molts professors P.N.N. fins el 1986 no comencen a estabilitzar-se. Per tant, van estar 10 o 15 anys com a Professors No Numeraris, que és com es deia abans.

Com anècdota, recorda el Dr. Pons, que a les eleccions del 28 d'octubre de 1982, que va ser quan va guanyar el PSOE per primera vegada al Govern amb Felipe González per majoria absoluta, i a l'endemà tenia classe de Dret Internacional Públic amb la Dra. Abellán, i recorda que va fer un comentari sobre les eleccions, subratllant que, per primera vegada, després del franquisme, la transició democràtica es completava amb l'alternança del poder. Senyala que estava contenta de celebrar la victòria de l'esquerra, per primera vegada, a l'Espanya democràtica, i que no era habitual que un professor fes un comentari sobre política als anys 80.

3.4.3. PRIMERA PROFESSORA DONA

El fet de ser la primera professora dona de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona s'ho va prendre com una cosa normal. De fet, no va ser conscient

de ser la primera. Ella no volia diferenciar-se de la resta de companys. Tot i així, va haver-hi molt masclisme i no va ser gens fàcil per la Dra. Abellán.

Badia exposa que es va assabentar fa poc que la Dra. Abellán va ser la primera professora de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Va ser aquest mateix any, al febrer, quan va anar a visitar-la i a portar-li l'anuari del Màster que ella feia, i que ara imparteix la Dra. Badia, i li va comentar que havien fet una publicació sobre les primeres professores de la Universitat de Barcelona, i va ser quan es va assabentar que ella havia sigut la primera de la Facultat de Dret, ja que la Dra. Abellán no va fer mai menció sobre aquest tema.

En aquest sentit coincideix amb Pons, que senyala que la Dra. Abellán tampoc va parlar mai amb ell sobre el fet d'haver sigut la primera dona professora de la Facultat de Dret a la Universitat de Barcelona.

En relació a l'evolució del paper de les dones universitàries, la Dra. Abellán no li donava importància al fet de ser home o dona, ella veia a la persona. Va viure l'evolució de les dones des dels orígens, però mai va comentar aquest fet com una cosa extraordinària. L'evolució va seguir el curs que molts esperaven, va ocórrer el que havia de succeir, i a ella li va semblar molt bé.

Sobre aquest aspecte, afirma Badia que va ser la deixeble de la Dra. Abellán que més hores ha passat amb ella, i que no feia cap qüestió sobre això. Ella no es considerava feminista, però el seu comportament era completament d'independent, d'alliberada de les tasques de la casa per poder fer coses, en aquest cas, per poder arribar fins on ha arribat.

Poc després de la Dra. Abellán, al cap d'uns dos anys aproximadament, van començar la docència més dones a la Facultat de Dret, com la Dra. Encarnació Roca, la Dra. Alegria Borràs, la Dra. Núria Bouza i la Dra. Maria Teresa Gispert, que també van ser pioneres.

Afirma Pons que la primera companya a la Facultat de Dret de la Dra. Abellán va ser la Dra. Alegria Borràs. Ambdues van estar a la càtedra, la Dra. Abellán va

optar pel Dret Internacional Públic i la Dra. Borràs pel Dret Internacional Privat, i les dues van acabar sent catedràtiques amb poc temps de diferència, una pel públic, i l'altre pel privat, però al mateix Departament, ja que abans, tant el Dret Internacional Públic com el Dret Internacional Privat formaven part del mateix Departament. Durant molts anys, el Departament de Dret i Economia Internacional, o bé el dirigia la Dra. Abellán, o bé el dirigia la Dra. Borràs, i s'ho van anar tornant, d'alguna manera. Per tant, la persona amb la que va estar avançant en paral·lel, ja que no es dedicaven a la mateixa especialitat, va ser la Dra. Alegria Borràs.

3.5. PERFIL ACADÈMIC

La llarga trajectòria docent i investigadora de la Dra. Abellán s'ha desenvolupat principalment a la Universitat de Barcelona; Ajudant i Professora Contractada de Dret Internacional Públic i Privat (1962-1974); Professora Adjunta de Dret Internacional Públic i Privat (1974-1978); Professora Agregada de Dret Internacional Públic i Privat (1978-1980); Catedràtica de Dret Internacional Privat a la Universitat Autònoma de Barcelona (1980-1981); Catedràtica de Dret Internacional Públic, de nou a la Universitat de Barcelona (1981-2006), i Professora emèrita de la Universitat de Barcelona (2006-2009). (Badia, et. al, 2009, 3)

3.5.1. DOCÈNCIA

La Dra. Abellán ha estat una excel·lent docent, que ha centrat la transmissió dels conceptes i les estructures bàsiques del Dret internacional en l'anàlisi de la pràctica internacional. L'aprenentatge dels estudiants ha estat sempre en el centre de la seva concepció i ha dedicat esforços significatius a l'elaboració de manuals i recopilacions de materials de la pràctica orientats a la docència, com són les seves aportacions a les successives edicions del Manual dirigit pel professor Díez de Velasco, en els seus dos volums; la seva codirecció de les Lliçons de Dret comunitari europeu i les diferents edicions dels llibres de pràctiques en Dret internacional públic i en Dret comunitari europeu, per ella

afavorits. Sense oblidar les Nocions bàsiques de Dret internacional públic, obra dirigida a donar resposta a una etapa d'expansió de la docència de Dret internacional públic a noves titulacions distintes de la llicenciatura de Dret. (Badia, et al., 2009, 3)

La Dra. Abellán va començar la docència a la càtedra de Dret Internacional, dirigit aleshores pel Dr. Díez de Velasco. Com s'ha indicat anteriorment, abans era una àrea de coneixement conjunta, que comprenia el Dret Internacional Públic i el Dret Internacional Privat, fins als anys 80 que es va separar en dues àrees de coneixement diferents.

Ella va fer fonamentalment Dret Internacional Públic, i va acabar triant especialitzar-se i quedar-se a Públic, però també va fer coses de Dret Internacional Privat, com llibres de pràctiques, i algunes publicacions.

Segons Badia, la professora Abellán Honrubia era una docent brillant, i una persona altament reconeguda. Senyala que era molt innovadora a la docència, per exemple, va fomentar la importància de les pràctiques. Els seus estudiants sempre feien pràctiques, quan abans ningú en feia, tenint en compte que a Dret Internacional Públic no li donaven gaire importància a la pràctica, ja que, normalment es feien pràctiques de contractes, de lletra de canvi, o de judicis sobre Dret Penal. Però el Dret Internacional, que és la relació entre els Estats i la vida de les Organitzacions Internacionals, jugava un paper diferent dintre de l'ensenyança de Dret, i va anar canviant molt.

Donava una gran importància a la docència, intentava fer les coses el màxim d'accessible als estudiants, i sempre procurava relacionar la teoria amb la pràctica. Estava constantment treballant amb el dret positiu, és a dir, amb les normes existents, fins a on arribaven, i sempre buscant cada vegada més matèries objecte de regulació internacional.

Declara Pons que la Dra. Abellán va influir molt amb la seva manera d'impartir les classes. De fet, la va conèixer quan ell era estudiant, l'any 1982 o 1983. El Dr. Pons va estudiar història contemporània, i després va començar a estudiar

Dret. Quan va arribar a tercer curs, es va trobar amb l'assignatura de Dret Internacional Públic, i amb la professora Victoria Abellán, i se li van obrir els ulls, ja que va descobrir que li encaixava perfectament amb el que havia estudiat prèviament, és a dir, al component de la formació històrica li afegeix la formació jurídica amb l'assignatura de Dret Internacional Públic, i el va incentivar a la vocació.

La Dra. Abellán va ser convidada en diferents institucions, com el Centre d'Estudis Constitucionals o l'Escola Diplomàtica del Ministeri d'Afers exteriors Espanyol, i en diverses universitats espanyoles i estrangeres. Destaquen, especialment, el curs sobre <<Los derechos humanos en la Conferencia de Seguridad y Cooperación en Europa>>, en el marc dels Cursos de Dret Internacional de Vitòria-Gasteiz (1989); el curs impartit a la Universitat per a La Pau de les Nacions Unides a San José, Costa Rica (1992), el curs sobre <<Mundialización de la economía y estrategia internacional de cooperación al desarrollo>>, en el marc dels Cursos Euromediterranis de Bancaixa de Dret Internacional, a Castelló (2002) i, especialment, l'impartir a l'Acadèmia de Dret Internacional de La Haia, Països Baixos (1999) sobre <<La responsabilidad internacional de l'individu>>. (Badia, et al., 2009. 4)

Badia també fa menció a la importància del curs que va impartir a l'Acadèmia de Dret Internacional de La Haia, que tractava sobre el concepte d'impunitat, el respecte als Drets Humans i les violacions, sobre la responsabilitat de l'individu davant del Dret Internacional. Destaca que una característica de la seva trajectòria acadèmica era la gran quantitat de temes que tractava, per exemple, també va ser pionera en temes de Successió d'Estats, i amb els estudis de la Unió Europea, de la lliure circulació de persones, capitals, béns i serveis.

Ha estat Directora del Màster en <<Estudios Internacionales >> de la Universitat de Barcelona, des del curs acadèmic 1989-2001 fins al 2005-2006; i Directora del Postgrau en <<Especialización en Derecho de la Unión Europea>> de la Universitat de Barcelona, des del curs acadèmic 2000-2001 fins al 2002-2003. Entre molts altres cursos, es vol assenyalar la direcció dels seminaris sobre Dret internacional humanitari desenvolupats per la Universitat de Barcelona en

col·laboració amb la Creu Roja de Catalunya entre 1989 i 2000, que han donat lloc a diferents publicacions. (Badia et al., 2009, 4)

Ha impartit nombroses conferències i ha estat ponent en congressos nacionals i internacionals, Així mateix, ha participat en diversos congressos, entre els quals cal destacar: Congrés <<*Deuda externa, desarrollo y cooperación internacional*>>, Lima (Perú), 1988; Congrés <<*Els efectes jurídics de l'adhesió d'Espanya a les Comunitats Europees*>>, organitzat per l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, Barcelona (Espanya), 1988; Seminari internacional <<*Diritti dell'uomo nell'Est e nell'Ovest – Studio comparato di alcuni concetti giuridici*>>, Messina (Itàlia), 1989; <<*Conferencia de las Naciones Unidas sobre los derechos humanos*>>, Viena (Àustria), 1993; i <<*Congreso de las Naciones Unidas sobre el Derecho internacional*>>, Nova York (Estats Units d'Amèrica), 1995. (Badia et. al, 2009, 4)

3.5.2. INVESTIGACIÓ

La professora Abellán Honrubia ha desenvolupat una ingent activitat investigadora, sobre diversos àmbits, i especialment ha dedicat, amb passió, molt de temps, energia i recursos en la formació d'investigadors i deixebles així com als estudiants de les assignatures per ella impartides al llarg de la seva docència. Ha dirigit 18 tesis doctorals i ha format part dels tribunals nomenats per a jutjar 79 tesis doctorals, en nombroses universitats espanyoles. (Badia et al., 2009, 4-5)

L'activitat investigadora de la professora Abellán Honrubia inclou molt diverses línies en el marc del Dret internacional públic i del Dret comunitari europeu, que ha desenvolupat com a membre i responsable principal del Grup Consolidat de Recerca de l'Àrea de Dret internacional públic de la Universitat de Barcelona, reconegut per la Generalitat de Catalunya. Ha estat la investigadora principal de nombrosos projectes de recerca finançats per institucions nacionals i comunitàries. (Badia et al., 2009, 5)

Va ser pionera en l'estudi del Dret comunitari europeu a Espanya en abordar, en la seva tesi doctoral a l'any 1966, com s'ha comentat anteriorment, l'examen de la llibertat d'establiment en la Comunitat Econòmica Europea; plantejant les possibles repercussions que suposaria en el supòsit, en aquella època impensable, de l'ingrés d'Espanya en la Comunitat Econòmica Europea. Des de llavors, l'interès pel procés d'integració europeu va continuar i es va centrar en l'examen de diferents aspectes de la lliure circulació de persones i en la protecció dels drets humans i llibertats fonamentals en els successius Estats membres i en el conjunt de l'actual Unió Europea. (Badia et al., 2009, 5)

Destaca Badia, que la Dra. Abellán va fer una investigació a Colòmbia sobre uns assassinats que hi va haver d'uns advocats colombians, i va col·laborar amb Leo Matarasso, que era un advocat francès. Aquesta investigació va ser molt important, ja que es va fer als anys 80, durant l'època de la guerra colombiana, i la Dra. Abellán anava i tornava. En aquest sentit, senyala Badia que la Dra. Abellán era molt valenta, i recorda que, de vegades, deia que *“no tenia miedo de nada”*, però creu que ho deia perquè volia que fos així, com una idea o un plantejament de dir que si tens por ets vulnerable, que no es pot tenir por perquè és molt mala consellera.

3.5.3. GESTIÓ ACADÈMICA

El compromís amb la Universitat ha estat una constant a la carrera acadèmica de la Dra. Abellán. Al llarg de tots els anys de vida acadèmica, la Dra. Abellán ha compatibilitzat la docència i la recerca amb l'acompliment de diferents càrrecs acadèmics: Vicerectora de la Universitat de Barcelona (1978-1981), Presidenta de la Divisió de Ciències Jurídiques, Econòmiques i Socials de la Universitat de Barcelona (1986-1989); Membre del Consell Rector del Centre d'Estudis Internacionals de la Universitat de Barcelona (1988-1989); Directora del Departament de Dret Internacional Públic i Privat (1982-1985); i del Departament de Dret i Economia Internacionals (1989-1991; 1994-2000) de la Universitat de Barcelona; Membre de la Comissió Tècnica d'Ensenyaments de la Junta de Govern de la Universitat de Barcelona (1989-1994); i Titular de la Càtedra Jean

Monnet sobre <<Instituciones de Derecho Comunitario>> (núm. 95/0357) des de la seva concessió en 1995. (Badia et. al, 2009, 6)

Destaca Pons el compromís que tenia la Dra. Abellán amb la gestió universitària. El fet d'haver estat Vicerectora, Presidenta de la Divisió, Directora de Departament, etc. Com anècdota, explica Pons que la Dra. Abellán va ser la primera Presidenta de la Divisió, i ell va ser l'últim President de la Divisió al 2003, quan van modificar l'Estatut de la Universitat de Barcelona, i van eliminar les divisions. Per tant, ella va ser la que es va dedicar a construir una nova estructura organitzativa al servei de la Universitat, i ell va ser l'encarregat d'assumir la responsabilitat de desmuntar una estructura administrativa al servei de la Universitat.

Senyala Badia que va influir molt a l'hora d'organitzar la docència amb ella, ja que la seva tasca juntes va ser aquesta, el *backoffice* a la Universitat, i això la va marcar molt.

3.5.4. FORMACIÓ

La Dra. Abellán es va dedicar a fer escola. Té molts deixebles, que s'estenen per tota Catalunya.

Coincideixen Pons i Badia quan afirmen que la Dra. Abellán era molt estricta, exigent, tenia un component dur, et dirigia, exigia amb tot el que escrivies, t'ho revisava, t'ho corregia, però també t'estimulava i t'incentivava a seguir treballant. Incideix Pons en que la Universitat ha de ser així, ja que ningú et regalarà res, i cadascú s'ha d'esforçar, ha de produir, ha de llegir, escriure, fer coses, fer classes, perquè és així com es demostra la vocació universitària.

Destaca Badia que la Dra. Abellán s'ho va ensenyar tot a la vida universitària, va aprendre moltíssim, tant a l'àmbit del Dret, com en el funcionament de la Universitat. Era molt estricta i exigent, però també et deixava una gran llibertat, és a dir, proposaves una cosa, i potser ella no estava conforme, però t'ho

respectava. La prova és, del gran conjunt de gent que va treballar amb ella, que són molts, i tothom fa coses diferents i de manera diferent.

Un dels trets més característics de la Dra. Abellán, i també dels menys usuals en aquell moment, és que treballava molt amb fonts primàries, és a dir, documentació de primera mà, i després ja acudia als autors. Això els hi va inculcar a tots els seus deixebles.

Una altra característica molt important era que respectava molt els estudiants, els doctorands. Practicava una gran dedicació, no només als deixebles, sinó també als estudiants de llicenciatura. Destaca Badia que la Dra. Abellán va dedicar molt de temps a formar-los, cosa que ara ja no es fa. Ella corregia, fins i tot faltes d'ortografia, tant les tesis com els treballs que feien per presentar-se a oposicions. Recorda que inclús assajaven la presentació oral dels treballs, hi anaven anat al seu estudi seva a assajar.

Amb el pas del temps, la Dra. Abellán va anar deixant de donar tantes classes, i es va dedicar a la formació. Portava molta càrrega, perquè s'implicava molt amb la formació, i es va dedicar completament als estudiants que estaven opositant.

Destaca Badia la gran dedicació que tenia a la formació del professorat, que no ha conegut a ningú més que s'hi hagi dedicat tant a formar professors i ser tant generosa a l'hora de treure places. Era molt poc usual que un catedràtic anés creant catedràtics i els tingués a casa, i ella ho feia. Per una banda, senyala la gran dedicació que tenia, i per una altra, la capacitat que tenia d'avançar-se als esdeveniments, tant a la docència com a la investigació. També incideix Badia que respectava molt als altres, i explica, com anècdota, que ella a l'any 80, quan va fer la memòria de Grau, volia treballar sobre els moviments d'alliberament nacional, i la Dra. Abellán estava convençuda que això no la portaria a cap lloc, però li va deixar fer, perquè mai els frenava de res, independentment del que ella pensés, si volies fer una cosa, ella et deixava, i això en aquella època no acostumava a passar, ja que el càtedra manava de debò, i ella manava, però et donava la llibertat d'escollir i de fer el que vols.

Per tant, aquests dos aspectes són molt importants: la gran llibertat que donava a l'hora de respectar els temes d'investigació, i la gran dedicació que tenia per la formació.

Pons afirma que com a persona, en aquest sentit, tenia un component serio, potser també vivint el que havia viscut, havia de treure forces d'on fos, però també tenia un component de tendresa. Era exigent amb ella mateixa i exigent amb els seus deixebles, però estava molt compromesa també. Destaca la llibertat que et donava en la forma de treballar, i el compromís que tenia també, ja que sempre estava disposada a ajudar-te. Cita textualment que la Dra. Abellán deia: “tu ves fent, i jo t'ajudaré amb el que pugui, t'ajudaré amb la tesi, t'ajudaré a que acabis això, et dirigiré la tesi, et dirigiré el que faci falta, i, arribat el moment, t'ajudaré a buscar els recursos per treure una plaça”.

Ella va fer escola. Hi ha molts catedràtics que entren, es jubilen i sols, i ara és més difícil perquè ja està tot molt atomitzat, i ara les escoles, si és que n'hi ha, són més limitades, no està tot centralitzat en una persona de la que depenen tots els deixebles, ara hi ha diversos mestres i alguns deixebles.

3.5.5. PUBLICACIONS

La Dra. Abellán té una gran trajectòria, inclús internacional, sobre els Drets Humans. L'any 1992 va publicar un llibre sobre el concepte del manteniment de la pau i la seguretat internacional, el Consell de Seguretat, que va tenir un gran impacte a tot el món acadèmic; és un referent.

En Dret Internacional Públic ha fet molta publicació relacionada amb compromisos ètics: drets humans, desenvolupament, i manteniment de la pau i seguretat internacionals. En relació al citat article de 1992, senyala Pons que a l'any 1989 o 1990, quan va ser el curs sobre pau i seguretat internacional a la Universitat de La Pau de Costa Rica, aquest curs el va impartir a l'estiu, i va quedar molt contenta, i li va portar a publicar l'article, que encara avui dia es cita com a primer article que posa de manifest que al voltant de la pau i la seguretat internacional, amb la caiguda del bloc socialista, hi ha tota una recomposició al

Consell de Seguretat de les Nacions Unides, que amplia el concepte de què és el manteniment de la pau; ja no sols seran els conflictes, sinó que també entraran altres temes, com els drets humans, el medi ambient, el desenvolupament, les pandèmies, que poden ser també una amenaça a la pau i la seguretat internacional. És a dir, critica que el Consell de Seguretat segueix sent un òrgan discrecional polític on hi ha cinc estats que tenen dret de veto, els cinc permanents, i son els que manen, però al mateix temps ho critica, ja que, davant la mateixa situació de violació de drets humans, a vegades s'actua i a vegades, a la mateixa situació però en un altre lloc, no s'actua, tot depèn dels interessos dels membres del Consell de Seguretat.

El curs que va impartir a Costa Rica se'l va preparar per explicar i analitzar com en aquell moment, les operacions de manteniment de la pau de les Nacions Unides s'estaven expandint i, en alguns llocs, van ser exitoses. A Centreamèrica hi havia uns conflictes que es van poder resoldre. A Moçambic, a Angola, a Cambodja, hi ha unes guerres civils que a principis dels 90 es resolen, i semblava que estàvem davant d'un nou món, d'un nou ordre internacional, i aquest article seu, en el que apuntava aquesta discrecionalitat del Consell de Seguretat, va marcar molt la doctrina espanyola en aquell moment.

Entre totes les seves publicacions, cal destacar el seu primer llibre de 1971, *Las Naciones Unidas y el tercer mundo. Cooperación internacional al desarrollo*; el treball d'impacte reconegut, relatiu a l'ampliació del concepte de manteniment de la pau i seguretat internacional pel Consell de Seguretat de les Nacions Unides, com a contribució a l'homenatge al Professor Manuel Díez de Velasco, publicada en 1993, o el relatiu a la lliure determinació dels pobles, publicat en 2005, en el llibre homenatge al professor Julio González Campos, o els relatius a la lluita contra la impunitat, entre els quals cal destacar el treball sobre <<La aportación de las Naciones Unidas a la internacionalización del derecho a la justicia>>, publicat en l'obra col·lectiva editada per la Universitat de Deusto l'any 1999, *Los derechos humanos en un mundo dividido*. En aquest àmbit, va continuar treballant, interessant-se també en la pròpia Organització, que va ser analitzada en la seva monografia sobre *El sistema Financiero de las Naciones Unidas*, publicada l'any 1973. Aquest interès la va fer dur a terme tots els passos

necessaris i gestiones davant les autoritats competents, fins aconseguir ubicar una biblioteca dipositària de les Nacions Unides a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, que ha estat lloc d'estudi preferent de nombrosos investigadors espanyols i estrangers. (Badia et al., 2009, 5)

La Dra. Abellán va escriure un llibre amb els estudiants sobre el finançament del desenvolupament per Nacions Unides, cosa que en aquella època no era gens comú. Una de les seves característiques era que tractava molts temes, i va ser pionera en molts temes, i això feia que la cridessin a formar part de molts tribunals, ja que tenia un gran prestigi. Per tant, una part de la seva feina era també formar part de tribunals de tesis i d'oposicions.

Va dirigir moltes tesis doctorals, molts concursos i oposicions, i va fer molts cursos, activitats, conferències i congressos. No la cridaven pel fet de ser dona, ja que, en aquella època no hi havia l'equilibri de gènere que hi ha actualment, sinó perquè tenia molt bon prestigi en el gremi espanyol, en el gremi d'internacionalistes espanyols, i, a partir d'ella, la gent de la seva escola també va tenir un bon prestigi. La Dra. Abellán era molt apreciada a Madrid, Andalusia, Santander, Cantabria, etc.

La Dra. Abellán sempre ha estat molt compromesa amb els temes de drets de la Unió Europea, i temes de Nacions Unides, que són els Drets Humans, desenvolupament i pau i seguretat internacional, i ha escrit i publicat molt sobre aquests temes. Va fer una lliçó inaugural a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona sobre Drets Humans.

La procedència científica de totes les publicacions realitzades per la Dra. Abellán està recollida en el llibre *El Derecho internacional ante los retos de nuestro tiempo. Homenaje a la Profesora Victoria Abellán Honrubia. Volumen I*. Madrid, 2009.

3.6. COMPROMÍS PERSONAL

El compromís personal i social de la Dra. Abellán és un altre dels trets més característics de la seva trajectòria. Aquest compromís es va forjar i desenvolupar, en bona part, durant la dictadura del franquisme, sent una constant en la seva actuació i prioritats de lluita a favor de la democràcia, l'obtenció de garantia dels drets humans i del reconeixement de les llibertats públiques dels individus, les col·lectivitats i dels pobles, no sols al nostre país, sinó també en l'àmbit Europeu i mundial. En aquest aspecte, destaca la seva participació activa i militant amb l'Associació per a les Nacions Unides a Espanya amb l'Institut de Drets Humans de Catalunya, del qual va ser fundadora i presidenta entre 1990 i 1996, i amb la <<*Fondazione Internazionale Lelio Basso per il Diritto e la Liberazione dei Popoli*>>, Roma (Itàlia), del Consell del qual forma part des de 1984. (Badia et al., 2009, 6-7)

En aquest sentit, fa menció Badia al senyalar que la Dra. Abellán estava molt compromesa amb la Fundació Lelio Basso d'Itàlia, del Tribunal dels Pobles. Havia estat fent accions molt significatives sobre aquestes qüestions, feia encàrrecs, contribucions, treballava, etc. Dedicava molt de temps i, en definitiva, estava molt compromesa.

Pons també va referència al compromís personal i social de la Dra. Abellán, i destaca el compromís polític i democràtic sota el franquisme, i el compromís que va tenir amb la gestió universitària, ja que en aquella època era molt difícil fer segons quines coses, però ella les va fer, i les va fer per la Universitat.

3.7. JUBILACIÓ

La Dra. Victoria Abellán Honrubia es va jubilar l'any 2007, un parell d'anys abans del que li tocava, als 67 o 68 anys, quan la jubilació és als 70. Un dels motius que la va portar a jubilar-se abans van ser els canvis constants a la Universitat. El Pla Bolonya encara no estava implantat, però ja s'anunciava. En aquella època era molt diferent, els exàmens, la metodologia, etc. Ara la Universitat s'ha

convertit en la continuació de la l'educació secundària, i a un professor o professora de prestigi, que s'ha esforçat tant com la Dra. Abellán, intel·lectualment potent, potser també això acaba decebent i cansant.

Tot i que sempre ha tingut molt en compte els estudiants, deuria acabar amb un cert cansament en el sentit que vénen més fluixos del batxillerat, estudien menys, no compren llibres, no compren manuals, no llegeixen, intenten aprovar amb els apunts. Per aquest motiu, molts professors s'han acabat jubilant amb una certa mala sensació, ja que, es passen tota la vida dedicats a la Universitat, fent créixer la Universitat, i acaben amb aquesta sensació. Potser a la Dra. Abellán li va passar una mica això, però no pel cansament dels estudiants, sinó perquè ella era molt vocacional de fer classes, de parlar amb els estudiants, d'explicar, de preocupar-se de les notes, de fer tot objectivament, d'estar al cas.

La Dra. Abellán era molt sensible als canvis, tant de l'ensenyança com de la matèria de l'assignatura, i s'hi adaptava. El canvi de Llicenciatura a Grau, el Pla Bolonya i l'EEES no el va agafar, però si va participar en el Pla d'estudis de 1992, i ja el va trobar un disbarat. L'assignatura va canviar moltíssim perquè cada vegada anava a més, sobretot durant els anys 80 i 90, com la caiguda del mur de Berlín, i ella estava completament al dia de tot, tant dels fets com de la doctrina, des del punt de vista teòric.

Actualment la Dra. Abellán viu a Granada amb el seu marit. Van anar a viure allà quan es va jubilar, l'any 2007.

Imatge de Victoria Abellán Honrubia, extreta del web planetadelibros.com

4. CONCLUSIONS

Un cop finalitzat aquest treball, i tenint en compte els objectius que es volien assolir, podem concloure que:

I. Es pot confirmar que, amb l'arribada del segle XX, i gràcies a la reforma de la llei de 1910, que permetia a les dones l'accés als estudis superiors en igualtat respecte als homes, es va obrir un gran ventall de possibilitats per elles.

II. En relació a les primeres dones professores d'universitat, unes vegades per convicció pròpia i altres animades pels seus mestres, van anar guanyant protagonisme i ascendint en l'escala laboral, accedint a places titulars, obtenint càtedres i dirigint departaments. En aquest sentit, la conquesta de la universitat com a espai professional pel gènere femení ha estat una de les victòries més decisives en la lluita per la igualtat entre homes i dones, perquè suposa reconèixer alhora el valor intel·lectual, social i econòmic de la dona a la societat.

III. Cal destacar que la Universitat de Barcelona va ser de les més avançades en relació a la situació professional de les dones, donat que l'any 1885 ja va iniciar la docència la primera professora, Dolors Aleu Riera, a la Facultat de Medicina.

IV. No obstant això, actualment les dades estadístiques indiquen que, tot i haver avançat molt al llarg de la història, encara queda molt per fer, ja que el nombre de dones docents continua sent bastant inferior al nombre d'homes.

V. El cas de la Dra. Victoria Abellán Honrubia pot considerar-se excepcional en aquella època, atès que estava molt interioritzat en la societat que les dones havien de dedicar-se exclusivament a la cria dels fills, la família i la casa. Destaca el fet que quan es va llicenciar a la Universitat de Barcelona, al curs 1961-62, només quinze dones ho van fer, entre les quals s'hi trobava ella.

VI. La Dra. Victoria Abellán Honrubia va heretar la llibertat de pensament de la seva mare, que era una dona molt avançada a la seva època. De petita sempre li van inculcar la importància dels estudis, així que va estudiar Dret perquè

sempre li havia agradat. No va tenir dificultats per accedir a la universitat, ni acadèmiques ni familiars, ja que era molt bona estudiant, i el nivell social de la família podia afrontar aquesta despesa.

VII. Destaca el fet d'haver sigut la primera professora de la Facultat de Dret a la Universitat de Barcelona, tot i que ella no ha fet mai gala d'aquest fet com una cosa extraordinària. No volia diferenciar-se dels seus companys, no feia distincions entre homes i dones, ella veia a la persona. No obstant això, va tenir dificultats pel fet de ser la primera dona, ja que, en aquella època hi havia molt masclisme. També va tenir dificultats per les seves idees polítiques, molt poc concordes amb el règim franquista, fins el punt d'arribar a plantejar-se deixar la universitat.

VIII. La Dra. Abellán no va ser militant de la causa feminista, tot i que el seu comportament, la seva actitud i el seu caràcter són una mostra que va lluitar per aconseguir els seus objectius, molt atípics per una dona en aquella època. Per tant, va lluitar per la igualtat entre homes i dones.

IX. A més de ser la primera professora de la Facultat de Dret de la UB, va ser pionera en tractar molts temes de Dret Internacional, en l'àmbit del Dret de la Unió Europea, i al voltant de les Nacions Unides, és a dir, drets humans, desenvolupament, i pau i seguretat internacional.

X. Va ser una docent brillant, molt implicada sempre amb els seus alumnes, així com en la formació de docents, amb els seus deixebles. Va estar molt compromesa amb la gestió universitària, va desenvolupar una important activitat investigadora, i va fer moltes publicacions sobre Dret Internacional Públic al llarg de la seva vida acadèmica. Tenia molt bon prestigi en el gremi d'internacionalistes espanyols, i era molt apreciada tant nacional com internacionalment. Tant és així, que va impartir moltes conferències i va ser ponent a congressos tant nacionals com internacionals.

XI. Finalment, destacar que sempre va tenir les idees molt clares. Personalment, penso que tenia passió per la justícia i vocació pel Dret Internacional, i va

inculcar-li als seus deixebles. És tot un exemple a seguir, ja que, va tenir clars els seus objectius, va lluitar per aconseguir-los, i va contribuir en la lluita per la igualtat entre homes i dones. Per tant, s'ha de donar les gràcies a ella, i a dones com ella, perquè van fer història.

XII. Per concloure, penso que s'ha assolit satisfactòriament l'objectiu principal d'aquest treball, que consistia en reconstruir la trajectòria personal i acadèmica de la primera professora de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, Dra. Victoria Abellán Honrubia.

No obstant això, penso que de cara a treballs futurs, seria interessant poder entrevistar a la resta de deixebles seus, com el Dr. Antoni Pigrau Solé, el Dr. Andreu Olesti Rayo, o la Dra. Mercedes de Solà i Domingo, per contrastar la informació aquí relacionada, i afegir dades noves.

També podria ser interessant analitzar el cas de la primera professora de Dret d'alguna altra Facultat, i comparar-lo amb el cas de la Dra. Victoria Abellán, o, fins i tot, comparar el cas de la Dra. Abellán amb el cas d'una professora que hagi iniciat la docència recentment.

5. BIBLIOGRAFIA

BADIA MARTÍ, Anna Maria; PIGRAU SOLÉ, Antoni; OLESTI RAYO, Andreu (Coords.) (2009). *El Derecho Internacional ante los retos de nuestro tiempo. Homenaje a la Profesora Victoria Abellán Honrubia. Volumen I*. Madrid: Marcial Pons.

BADIA MARTÍ, Anna Maria; PIGRAU SOLÉ, Antoni; OLESTI RAYO, Andreu (Coords.) (2009). "Apunte biográfico" A: BADIA MARTÍ, Anna Maria; PIGRAU SOLÉ, Antoni; OLESTI RAYO, Andreu (Coords.) *El Derecho Internacional ante los retos de nuestro tiempo. Homenaje a la Profesora Victoria Abellán Honrubia. Volumen I*. Madrid: Marcial Pons, 3-12.

BENACH ROVIRA, Núria, et al. (2019). *Les primeres professores de la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.

Col·laboradors Blog Colegio Mayor Rosario Valpuesta (2018). *Las primeras mujeres universitarias*. Recuperat a: <https://www.colegiomayorupo.com/las-primeras-mujeres-universitarias/> [Consulta: 29-08-2020]

Fondo documental del Ministerio de Educación y Formación Profesional, Estadísticas e Informes Universitarios. Datos y Crifras del Sistema Universitario Español (2019-2020). Recuperat a: <http://www.educacionyfp.gob.es/servicios-al-ciudadano/estadisticas.html> [Consulta: 29-08-2020]

GARCÍA DE LEÓN ÁLVAREZ, Antonia (1990). "Las profesoras universitarias: el caso de una élite discriminada", *Revista Complutense de educación*. Volumen 1, núm. 3, pàg. 355-372.

JIMÉNEZ JAEN, Marta Esther (2003). "El género en el profesorado; el caso de las profesoras universitarias", *Clepsydra*, núm. 2, pàg. 72-102.

PÉREZ MOLINA, Isabel. Diccionari biogràfic de dones. Recuperat a: http://www.dbd.cat/fitxa_biografies.php?id=4032 [Consulta: 29-08-2020]

RTVE, *Día internacional de la Mujer: Cien años de igualdad en la Universidad*.

Recuperat a:

<https://www.rtve.es/noticias/dia-internacional-mujer/universidad/> [Consulta: 29-08-2020]

SOLER PENYA, Patrícia (2019). *Les primeres dones juristes de Catalunya: evolució del nombre de dones estudiants de Dret i col·legiades a Catalunya (1910 a 1968)*. Treball de Final de Grau, Facultat de Dret, Universitat de Barcelona, curs acadèmic 2018-2019.

SOLER PENYA, Patrícia (2020). "Las primeras mujeres juristas de Cataluña. Evolución del número de mujeres estudiantes de Derecho y colegiadas entre 1910 y 1968". *Revista de Educación y Derecho*, 2020. (article acceptat i en premsa).

WIKIPEDIA, Maria Montserrat Capdevila d'Oriola. Recuperat a:

https://ca.wikipedia.org/wiki/Maria_Montserrat_Capdevila_d%27Oriola

[Consulta: 29-08-2020]

6. ANNEXOS

6.1. ANNEX 1

ENTREVISTA AMB LA DRA. ANNA MARIA BADIA MARTI

La Dra. Anna Badia és Catedràtica de la Universitat de Barcelona. Professora de la Facultat de Dret de la UB des d'octubre de 1986, hi imparteix docència sobre Dret Internacional Públic i Organitzacions internacionals (Grau de Dret i Ciències Polítiques), sobre l'ordenament jurídic internacional (Màster Oficial en Internacionalització: Aspectes Econòmics, Empresarial i Jurídic–Polítics) i sobre arranjament pacífic de controvèrsies internacionals (Màster en Dret). Es membre del Grup de Recerca consolidat Àrea Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals, des de la seva creació l'any 1995 i Directora del Màster d'Estudis Internacionals des de 2006. És deixeble directa de la Dra. Victoria Abellán, amb qui va començar a treballar farà prop de quaranta anys.

Aquesta entrevista es va realitzar de manera presencial al seu despatx de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona el dia 6 de juliol de 2020.

1. Quin any va començar vostè la docència a la Facultat de Dret? A quin Departament?

La meua carrera docent a la Facultat va iniciar-se l'any 1986, al Departament de Dret Internacional Públic i Dret Internacional Privat. Ara estan diferenciats, però abans era un Departament de Dret Internacional únic i no estàvem separats com ara.

2. Quants anys va treballar a la Facultat de Dret amb la Dra. Victoria Abellán Honrubia?

Des de l'any 1980 fins que es va jubilar, el 2009 -ella va ser professora emèrita entre el 2006 i el 2009- o sigui, prop de 30 anys, gairebé tota una vida acadèmica.

3. Com va ser l'experiència de treballar amb ella?

A mi m'ho ha ensenyat tot a la vida universitària. Era una dona parca, molt seria, però jo vaig aprendre moltíssim, tant en Dret com del funcionament de la Universitat.

Era molt estricta, era exigent, però també et deixava una gran llibertat. O sigui, tu proposaves una cosa, i encara que ella no hi estigués conforme, t'ho respectava. La prova és que del gran conjunt de persones que hem treballat amb ella, que som molts, tothom fa coses diferents i de manera diferent.

Un dels trets més característics i menys usuals en aquell moment, és que ella treballava molt amb fonts primàries, és a dir, documentació de primera mà, i després ja acudia als autors. Era potser dels trets més característics seus, i això ens ho va inculcar a tots els seus deixebles; tots ho fem això.

4. Va influir la seva manera d'impartir les classes?

Jo no hi vaig anar gaire a les classes seves. Llavors estudiàvem Dret Internacional Públic a tercer curs, i a més jo estudiava a la seu de la Universitat de Barcelona a Lleida, i ella només impartia classe a Barcelona.

Suposo que si que deuria influir, però la meva tasca amb ella era sobre com organitzar la docència, el *backoffice*, diguem-ne, de la vida quotidiana nostra. Això si que m'ha marcat moltíssim. En la docència era molt brillant. Era una persona altament reconeguda.

5. La Dra. Abellán va ser la primera professora dona de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Li ha explicat com va ser l'experiència?

No, aleshores ni ho sabia, ho vaig saber més tard. Aquest mes de febrer vaig anar a Granada amb el meu marit a portar-li un anuari d'un Màster que ella dirigia i que després vaig heretar jo, i llavors em va dir que havien fet una publicació sobre les primeres professores a la UB, i va ser quan em vaig assabentar que ella ho havia sigut.

6. O sigui, ella mai ha parlat sobre aquest tema?

No, fins aquest any.

**7. A quin Departament va començar la docència la Dra. Abellán?
Sempre ha estat en aquest Departament?**

A la càtedra de Dret Internacional, dirigit aleshores pel Dr. Díez de Velasco. Ella va vindre de Granada seguint el seu mestre, el Dr. Díez De Velasco; i hi va venir juntament amb qui després fou el seu marit, Enrique Velasco. Va iniciar-se en la docència aquí, a la Universitat de Barcelona, a l'època dura.

8. Llavors, ella va estudiar a Granada?

Els estudis universitaris van ser a Granada. Llavors, l'últim any va venir cap a Barcelona, l'any 1962, que és quan es va llicenciar, aquí a la Universitat de Barcelona.

9. Si, jo crec que ho tenia per aquí...si, devia ser el curs 1961-1962.

Efectivament, i va ser Doctora l'any 1965. Va fer la tesis sobre la Comunitat Econòmica Europea, que era un tema sobre el que ningú no hi treballava. Es considerava un tema que no tenia futur, imagina't. Això és una mostra de que ella sempre s'avançava en els temes més punters.

10. Tenia les idees clares...

Si, absolutament clares, molt.

Per poder reconstruir la trajectòria de la Dra. Abellán, necessitem conèixer una mica la seva vida personal.

11. Entenc que va néixer a Granada?

Crec que va néixer a Murcia, però després van anar a viure a Alacant, perquè el seu pare treballava a la Renfe, i per la feina del seu pare, van haver d'anar a viure a Alacant. En tot cas, a Granada hi havia les seves arrels, perquè la seva mare i el seu pare venen de Granada. Tot i viure

molt de temps a Alacant, però els seus orígens són a Granada, i sempre que podien hi anaven.

12. Va escollir Barcelona per algun motiu concret?

Va escollir Barcelona per dues raons: una, com he dit, perquè ella va estudiar Dret Internacional amb el Dr. Díez de Velasco, que era el seu mestre, i aquest es va traslladar com a catedràtic a Barcelona, i a més a més, perquè el seu marit, que treballava d'advocat, també va vindre cap aquí. Per tant, entre una cosa i l'altra, va deixar Granada i va vindre a estudiar, a acabar la carrera a Barcelona.

13. Va venir-hi, doncs, perquè el Dr. Díez de Velasco va venir a Barcelona?

Si, ella estava en contacte amb el Dr. Díez de Velasco, i ja va continuar treballant a la seva càtedra. Ella deia que havia anat darrera dels dos Velascos, perquè el professor era Díez de Velasco, i el seu marit es diu Velasco.

14. Ha dit que el seu pare treballava a la Renfe; i la seva mare?

De mestressa de casa.

15. Té germans?

Té un germà que és viu i és enginyer de ponts i camins, em sembla.

16. A Barcelona va venir ella sola i la seva família es va quedar allà?

Si. La seva mare em sembla que va ser enterrada aquí, però va vindre a viure amb ells molt temps després.

17. En sap alguna cosa de com va ser la seva infància?

Tots els estius els passaven al *cortijo*. A un *cortijo* a la Sierra de Guadix, i ella ho adorava això. És com si tingués una doble personalitat o una doble vida, la del *cortijo* i l'acadèmica. De gran també hi anava tots els anys a l'estiu i després al gener o febrer, quan acabava un semestre i abans

d'iniciar-se el segon. Inclús era capaç d'anar-hi sola, i estar-hi sola allà uns dies.

18. Quin era el seu context social i polític durant la infància?

Jo penso que eren una família benestant. No se si eren de dretes o no eren de dretes. El seu marit, en tot cas, era d'esquerres; sé que els franquistes van assassinar el seu pare [del seu marit]. Ell també és de Granada, però de la platja.

De la família d'ella no en conec la afiliació política o ideològica, però se que provenien d'una família benestant, perquè tenien finques, molt potencial econòmic. Tant els Abellán com els Honrubia, eren de la Serra de Guadix, a Granada.

El que està clar és que la Dra. Abellán va ser clarament d'esquerres. Fins i tot va estar expedientada a la Universitat. Potser no va tindre mai carnet, però estava molt vinculada al Partit Comunista.

19. On va estudiar de petita?

Els estudis els va cursar a les Monges d'Alacant i els estius i per Nadal anava a Granada; o sigui, que Granada era la seva referència vital.

20. Sap si algun familiar seu havia estudiat Dret abans?

Que jo sàpiga no. Va fer Dret perquè així ho va decidir, i s'hi va dedicar tota la seva vida.

21. I després d'ella, algun familiar més ho va fer?

Té una filla, que va estudiar enginyeria agrònoma. No te res a veure amb el Dret.

22. Al seu marit el va conèixer durant els estudis?

Si. Era també estudiant de Dret, més gran que ella, i llavors es van fer nuvis, i van continuar tota la vida junts. Manifesten una gran devoció l'un per l'altre; a mi em xocava molt de veure.

23. Sense antecedents familiars, perquè es va decidir a estudiar Dret?

Això sí que no ho se. Se que estava en un Col·legi Major, d'unes monges. I també va estar-hi, amb monges, aquí Barcelona l'últim any, al Col·legi Montserrat, i alguna vegada havia trobat alguna companya seva. Però no se exactament l'origen de la seva vocació de jurista.

Crec que es devia decidir perquè a casa seva els devien potenciar l'estudi, ja que els dos germans tenen carrera universitària, i han viscut de la carrera universitària. Ella tenia un aire molt independent, així que suposo que es va decidir pel Dret tota sola i així ho va fer.

24. Quan va decidir que volia estudiar Dret, què va opinar la seva família?

Ella tampoc no parlava massa de la seva vida particular. Als pares potser no se si els hi va agradar massa que vingués a viure aquí; però en tot cas, ella estava bolcada en la seva família, amb els seus pares. I clar, jo la vaig conèixer amb els pares ja difunts; primer va morir el seu pare i després la seva mare. Van morir relativament aviat.

25. Va tenir dificultats per accedir a la Universitat?

Va tindre dificultats greus quan hi havia els degans i els rectors comissaris polítics; i va tindre problemes pel fet de ser dona. Problemes de caire polític, d'això sí que n'hi havia tingut. Però va anar aguantant.

26. Parlem de Barcelona o de Granada?

D'aquí. La seva vida professional va ser sempre aquí. Va acabar l'últim any a Barcelona l'any 1962, i llavors ja va començar a fer la tesis amb el Dr. Díez de Velasco, que com he dit, era el seu mestre.

27. Quines línies del dret internacional li agradaven més?

Ella tenia una gran trajectòria, inclús internacional, sobre els Drets Humans. Després també va fer un llibre, un treball que l'han citat centenars de persones, sobre el concepte del manteniment de la pau i la

seguretat internacional al Consell de Seguretat. El va escriure l'any 1992 i va tindre un gran impacte a tot el món acadèmic; és un referent. Va donar també un curs a La Haia, a l'Acadèmia de Dret Internacional de La Haia, i era sobre el concepte d'impunitat, el respecte als Drets Humans i les violacions, sobre què passava, sobre la responsabilitat de l'individu davant del Dret Internacional.

28. Es va dedicar a d'altres temes, a banda d'aquests?

De fet, una característica de la seva trajectòria acadèmica era la gran quantitat de temes que tractava. Per exemple, va estudiar també els temes de Successió d'Estats, que ara està tant de moda, amb lo de Macedònia i tot això, i ella ja havia sigut pionera amb això. Va ser pionera amb els estudis de la Unió Europea, de la lliure circulació de persones, capitals, béns i serveis.

Va escriure un llibre amb els seus estudiants sobre el finançament del desenvolupament per Nacions Unides, i és que això eren coses que en aquella època no es feien. Tocava molts temes, i això feia que la cridessin a formar part de molts tribunals de tesis i d'oposicions, perquè tenia un gran prestigi. Una part de la seva feina era aquesta.

29. O sigui, que va tenir clar des d'un principi a què volia dedicar-se...

Va tenir molt clar que es volia dedicar al Dret Internacional. Llavors, als anys 1962-1963-1964, Espanya encara estava tancada a l'exterior. Abans, el Dret Internacional consistia a estudiar els "teòlegs juristes" com si no fos dret positiu, i ella en canvi ja va estudiar una Organització Internacional, la lliure circulació de treballadors. Va ser pionera, totalment pionera.

30. També va tenir clar que volia ser professora?

Això també em sembla que sí, que sempre ho ha volgut ser.

31. El seu marit era advocat exercint?

El seu marit era advocat, donava classes de Dret Laboral, i era funcionari. Primer treballava al Ministeri, i al final, amb els traspassos de competències, va acabar treballant a la Generalitat, i es dedicava a gestionar processos d'expropiació. Coneix a tothom, és una persona singular, no passa desapercebut.

32. Segons les dades proporcionades per la Universitat de Barcelona, la Dra. Abellán es va llicenciar l'any 1962. Les xifres són bastant sorprenents, ja que aquell any només 15 estudiants dones es van llicenciar. Què opinava ella d'això?

Imagina't... No va comentar mai res. De fet, era una feminista, però no li agradaven les feministes, i d'aquests temes no en parlava. Durant un temps aquell departament semblava la Càtedra de les dones, perquè les que "tallaven el bacallà" eren ella i la Dra. Borràs.

33. La Dra. Abellán va estar molt de temps sent l'única professora dona a la Facultat?

No, com a molt, dos anys de diferència amb ella, perquè després ja va entrar la Dra. Encarnació Roca i la Dra. Alegria Borràs. No es porten gaires anys. Més tard van entrar també la Dra. Núria Bouza i la Dra. Maria Teresa Gispert. Totes elles van ser unes pioneres.

La Dra. Abellán va incorporar-se de seguida a fer la tesis i de seguida va iniciar la seva carrera professional docent; i les altres potser primer es van casar i van tindre canalles, i després ja van opositar, o van fer altres coses abans, això jo tampoc no ho se.

34. Clar, en aquella època, potser primer es casaven...

En el context dels anys 60 i 70 i sobre el paper de les dones, veiem que ella d'estàndard no en tenia res, encara que la majoria si que estaven casades. Fins i tot durant una època, es mostrava com una mica descuidada en l'aparença personal, però era com una actitud de dir: no dedico temps a arreglar-me, com si fos una frivolitat; de fet, era un gest de militància ideològica. Al cap d'uns anys aquesta actitud va moderar-se.

35. La seva filla va néixer quan ella ja era professora i estava assentada a la Facultat?

La filla és gran, ara deu tenir 52 o 53 anys. Va tindre la filla i la va inscriure a l'escola de puericultures que hi havia al carrer Muntaner. La va inscriure abans de néixer, i al cap de quinze dies de néixer ja la va portar cap allà. Llavors van canviar la normativa de l'escola de puericultures, en el sentit que no agafarien cap nadó tan petit, com a mínim exigirien que tinguessin tres mesos.

36. Quinze dies?

Quinze dies o un mes, en tot cas molt poc temps. Tant és així, que van canviar la normativa.

37. La va portar a l'escola de puericultura del carrer Muntaner perquè vivia a prop?

Ella vivia al carrer Ciutat de Balaguer, que és paral·lel al carrer Muntaner. Ara és un casal social, però abans hi havia l'escola de puericultures, i allà van inscriure la Sara.

38. Sara? Com jo.

Si, Sara és la filla. És una noia molt maca. L'últim dia que vam parlar, quan vam anar a Granada, li vaig reconèixer que ser filla de la Victoria Abellán i de l'Enrique Velasco no deuria ser fàcil per ella, perquè son gent particular. Ara ja son molt avis, "vuitentons", però ells encara son "genio y figura".

39. Ella viu també a Granada?

No, la filla viu a Canàries, a Tenerife. Però amb certa regularitat hi va, perquè porta les coses del *cortijo* i els assumptes de la família. Ara son avis que necessiten un suport, i ella el pot donar perquè no te fills i procura ser-hi al menys una setmana cada mes.

40. Sap si la Dra. Abellán va treballar mentre estudiava?

No, no va treballar, es va dedicar a treure màximes notes. Era molt bona estudiant.

41. Des de que ella va començar la docència i fins que es va jubilar, els estudis van anar canviant molt amb el pas dels anys. Té alguna referència sobre aquest tema?

Els canvis, i tant, si. Ella, de fet, era molt sensible als canvis, i s'hi adaptava. Va arribar inclús a comprar-se un ordinador i fer-lo servir, però no va acabar de fer-lo servir del tot. Com dic, era molt sensible als canvis, tant de l'ensenyança com de la matèria de la nostra assignatura. L'assignatura va canviar moltíssim perquè cada vegada anava a més. Pensa que a nivell internacional en els anys 80 i 90 va passar de tot: va caure el mur de Berlín l'any 89, i això ho vivíem, i ella estava completament al dia de tot, tant dels fets com de la doctrina, des del punt de vista teòric.

42. El canvi de Llicenciatura a Grau no el va viure, oi?

El Grau i tot això de Bolonya i l'EEES ja no ho va agafar. Ella va participar en el Pla d'estudis del 1992, que ja el va trobar un disbarat; de fet, era un disbarat.

Nosaltres, per exemple, donàvem pràctiques quan ningú feia pràctiques a Dret Internacional Públic, perquè ella sempre innovava en la docència. No tant amb els canvis que han hagut després. Donava una gran importància a la docència, intentava fer les coses el màxim d'accessible als estudiants. Ho tenia molt marcat, i sempre procurava relacionar la teoria amb la pràctica, això ho tenia molt posat al cap.

43. O sigui, abans a la pràctica potser no li donaven tanta importància?

No n'hi donaven tanta. A més, a Dret Internacional Públic doncs encara menys, perquè la gent feia pràctica de contractes, o de lletra de canvi, o de judicis sobre penal..., però clar, sobre Internacional no. Internacional és la relació entre els Estats i la vida de les Organitzacions Internacionals, i era una assignatura que, tot i que no era nova, ni molt menys, el paper que jugava dintre de l'ensenyança a Dret era diferent, va anar canviant

molt. Ella això ho coneixia perfectament, els teòlegs juristes, el Padre Victorio, el Padre Suárez..., tot això ho dominava perfectament, molt més que nosaltres, que els seus deixebles. Ella estava sempre treballant amb el dret positiu, és a dir, amb les normes existents, i fins a on arribaven, i sempre buscant cada vegada més matèries objecte de regulació internacional.

Després, també tenia una altra característica molt important, i és que sempre respectava els estudiants, els doctorands, per exemple. Aleshores molts doctorands feien coses completament dispars uns dels altres, i ella això ho feia encaixar perfectament. Després et corregia i corregia i corregia, i això no ho feia normalment tothom.

44. Dedicava temps a la formació dels deixebles?

Practicava una gran dedicació, no només als deixebles, sinó també als estudiants de llicenciatura. Si, va dedicar molt temps a formar-nos a nosaltres, els deixebles, cosa que ara, el propi sistema no t'ho permet fer, o no és rendible fer-ho. Ens formava corregint, fins i tot faltes d'ortografia, un punt i apart, totes les correccions. Tant les tesis com els treballs que fèiem per presentar-nos a oposicions, corregits i discutits. Inclús assajàvem com el teníem que presentar oralment.

45. Amb els alumnes era també exigent?

Si que ho era; el que passa és que amb el temps va anar deixant tot això, lo dels alumnes, i es va dedicar a formar-nos a nosaltres. Donava algunes classes, però durant l'últim temps ja no en donava tantes, perquè portava molta càrrega, perquè s'implicava molt amb la formació. Érem 14 o 16 que vam preparar les oposicions de titular i de catedràtic, i ella ens ho va dirigir; doncs clar, ens havia d'estar corregint tot el dia a nosaltres. Fins i tot, havíem anat a casa seva a assajar, tots els que ens estàvem preparant per les oposicions.

46. Òbviament, tots els seus professors van ser homes; què opinava ella sobre això?

Això era una realitat. Ella no volia saber res de les feministes, però ella ho era de feminista. Era capaç de poder assentar-se a qualsevol lloc i fer qualsevol cosa, i de fet es defensava. Va ser la primera professora i, en aquells primers moments, ella estava totalment dedicada a la seva formació, a escriure, molt compromesa també amb les no governamentals; de fet això de les ONG també era una cosa bastant novedosa aleshores.

Estava molt compromesa amb la Fundación Lelio Basso d'Itàlia, del Tribunal dels Pobles, i havia estat fent accions molt significatives sobre aquestes qüestions, i feia encàrrecs i treballava per aquestes qüestions, dedicava tot el temps, però treballava, festa i feina. I llavors, quan tenia uns dies de descans, és quan se n'anava al *cortijo*, hi anava a l'agost i al gener, per Nadal.

47. Va ser el motiu principal per decidir-se a exercir com a docent?

A ella li agradava el Dret Internacional. Per fer Dret Internacional, una de dos: o te n'anaves a l'Escola Diplomàtica, i feies la carrera diplomàtica, o eres professor d'universitat. És a dir, no hi havia alternativa aquí, la matèria et marcava. Ella estava col·legiada al Col·legi d'Advocats de Barcelona, però també estava col·legiada perquè era una protecció a l'època del franquisme tant dur. Així que la professió et venia més aviat donada per la matèria. Si et volies dedicar a internacional, una de dos: o te n'anaves al Ministeri d'Exteriors, i ella no tenia fluïdesa en els idiomes, tot i que es defensava, o eres professor d'universitat. No me la imagino fent una vida de la carrera diplomàtica, defensant els interessos de l'Estat.

La Dra. Abellán viatjava moltíssim, cada any, una o dues vegades marxava de viatge, o sigui, viatges acadèmics, i mentre va estar en actiu ho va fer tota la vida. Havia estat amb temes importants, amb unes investigacions a Colòmbia sobre uns assassinats que hi va haver a uns advocats colombians, i ella va anar a fer una investigació amb el Leo Matarasso, que era un advocat francès, que vaig tenir la sort de conèixer, perquè una vegada vam anar a París i la vaig acompanyar. Doncs va fer

una investigació a Colòmbia, i, clar, una investigació a Colòmbia als anys durs de la guerra colombiana, als anys 80 era important, i ella anava i tornava. Era valenta, molt valenta.

A vegades deia, i ho deia perquè penso que volia que fos així, que “no tenia miedo de nada”. No és veritat, estic segura que tenia por i de més d’una cosa, però el seu plantejament era aquest. De dir: no es pot tenir por perquè si tens por ets molt vulnerable, la por és molt mala consellera, i penso que volia dir això.

48. Era una dona forta, per fora...

Si, i molt tendra, però compensava. Jo penso que me l’estimo. A vegades ho de dubtat (riures), però penso que si.

49. Va tenir dificultats pel fet de ser la primera dona en exercir com a docent de Dret a la Universitat de Barcelona?

A la Universitat va tindre problemes, al començament, des del punt de vista polític. Ara, problemes a l’hora de presentar-se a les oposicions per treure les places de catedràtica i d’agregat a Madrid no, perquè quedava en el número 1 sempre, era molt orgullosa. Pensa que l’agregat era gairebé com un catedràtic i va treure el número 1.

Aquestes coses les va lluitar molt, però les va lluitar molt perquè ella estava dedicada a la professió. Però els homes també lluitaven, vull dir, era molt diferent d’ara, és molt diferent el sistema. També lluitaven, i potser no els hi agradava que ella fos la número 1.

50. Jo crec que és de tenir molt mèrit al quedar la primera. Les oposicions eren a Madrid?

Si, a Madrid. Ho feia tothom a Madrid, i penso que a les oposicions per la plaça d’agregat va ser la número 1. De catedràtic crec que va ser la segona.

51. A les dades que hem consultat no n'hi ha constància. Sap si es va col·legiar?

Estava col·legiada, segur, al Col·legi d'Advocats d'aquí de Barcelona.

52. Crec que és molt important l'evolució del paper de les dones universitàries, especialment en el món del Dret, i la Dra. Abellán segur que ha pogut veure de ben a prop aquesta evolució. Algun cop heu comentat aquesta evolució?

He sigut la deixeble que més hores ha passat amb ella, i no en feia cap qüestió d'això que comentes. Primer, que les feministes li queien malament, això és veritat, i això no és que m'ho sembli, sinó que m'ho havia dit. Ella no es considerava feminista, però el seu comportament era completament d'independent, d'alliberada de les tasques de la casa per poder fer coses. Això ho va aprendre aviat, és a dir, deia que t'havies de lliurar de les tasques de la casa, sinó no podies tirar endavant amb el que feies. Per exemple, la seva pròpia experiència d'inscriure a la nena de seguida a l'escola de puericultures, potser exagerat, i no a una llar d'infants qualsevol, sinó molt ben situat.

D'altra banda, a ella li agradava molt també arreglar la casa i tot això, que la casa estigués bé, però com que sempre tenia tanta feina, no s'acabava mai.

Després va llogar un altre pis al mateix bloc, i llavors es va fer el seu estudi. Llavors la visitàvem allà, on tenia l'estudi, una sala principal. Realment a casa seva manava ella, o sigui, tenia un paper molt preponderant. Clar que era una família reduïda, però tenia un paper preponderant.

53. El seu marit no va treballar a la Facultat de Dret?

No, ell va estar sempre a la Facultat d'Economia a Dret del Treball, perquè el doctorat es donava des d'aquí amb el professor Alonso. Ell va fer la tesi també amb aquest professor, que era el catedràtic de referència de tota Espanya de Dret Laboral.

54. Ha mantingut la relació amb la Dra. Abellán?

Si, i tant, i li diré que mai m'han vingut a interrogar sobre la seva vida i miracles. (riures). Ara menys, i per telèfon, fonamentalment.

55. Algun fet a destacar que no li hagi preguntat?

Era una persona amb una gran capacitat intel·lectual, penso que la seva capacitat intel·lectual era més alta que la mitja de les persones. Veia vindre les coses abans que passessin, tant en lo personal com en lo jurídic.

Era una gran batalladora, però batalladora amb el sistema antic, de sempre anar a la contra, o sigui, saber qui tens davant.

La gran dedicació que tenia a la formació del professorat, que això penso que no he conegut a ningú més de la casa que s'hagi dedicat tant a formar als professors i ser molt generosa a l'hora de treure places. Era una cosa molt poc usual que un catedràtic anés creant catedràtics i els tingués a casa, i ella això ho ha fet, i era molt poc usual.

Aquesta dedicació és molt important, això per una banda, i per altra banda, com he dit, la capacitat que tenia d'avançar-se als esdeveniments, les coses cap a on tirarien, tant a la docència com a la investigació. I respectava als altres, és a dir, era molt quadrada, però, per exemple, jo volia treballar sobre els moviments d'alliberament nacional a l'any 80, quan jo vaig acabar la carrera, i llavors teníem que fer una memòria de Grau (jo sóc Llicenciada amb Grau); doncs jo volia estudiar els moviments d'alliberament nacional, i ella estava convençuda que això no em portaria a cap lloc, però m'ho va deixar fer, i després va reconèixer que estava bé, és a dir que, independentment del que ella pensés, si tu voles fer una cosa, et deixava, i això no acostuma a passar, i menys a la meva època, que el càtedra manava de debò, i ella manava però, referent als temes d'investigació, fèiem el que volíem. I jo em discutia amb ella moltíssimes vegades, però llavors ja potser era la manera de fer de cadascú, no se si els altres es discutien tant amb ella.

Aquestes dues coses penso que si que son molt importants: la gran llibertat a l'hora de respectar els temes d'investigació que donava, i la gran dedicació a formar-nos, sobretot en els exercicis d'oposicions, ja que ella anava a assegurar-ho.

Moltes gràcies.

6.2. ANNEX 2

ENTREVISTA AMB EL DR. XAVIER PONS RAFOLS

El Dr. Xavier Pons és Catedràtic de Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals de la Universitat de Barcelona. És l'actual Degà de la Facultat de Dret, i professor de la Facultat de Dret de la UB des de 1989, on imparteix docència sobre Dret Internacional Públic i Dret de la Unió Europea (Grau de Dret), sobre tractats internacionals (Máster en Dret), i sobre salut global (Máster Oficial en Internacionalització). És membre d'un Grup de Recerca Consolidat, ha participat en diversos projectes de recerca finançats en via competitiva, autonòmics, estatals i europeus, i ha estat investigador principal de projectes del Pla nacional d'R+D+i i de projectes concedits en convocatòries d'altres administracions públiques i institucions vinculades a la recerca. Ha actuat, així mateix, com a consultor internacional legal de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació l'Agricultura (FAO).

Al llarg de la seva trajectòria acadèmica, ha publicat diverses monografies i coordinat obres col·lectives, així com nombrosos articles sobre Dret Internacional Públic, les Organitzacions internacionals, particularment les Nacions Unides, i sobre el Dret Comunitari Europeu, en revistes especialitzades, estatals i internacionals.

A la Universitat de Barcelona ha exercit també tasques de govern i gestió universitària i, entre altres responsabilitats, ha estat Vicepresident (2001-2002) i President en funcions (2002-2003) de la llavors existent Divisió de Ciències Jurídiques, Econòmiques i Socials, així com Secretari General de la Universitat (2005-2008).

És deixeble directe de la Dra. Victoria Abellán, amb qui va començar a treballar fa més de trenta anys.

Aquesta entrevista es va realitzar al Despatx del Deganat de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, el dia 9 de juliol de 2020.

1. Quin any va començar vostè la docència a la Facultat de Dret? A quin Departament?

La meva carrera docent a la Facultat de Dret va iniciar-se l'any 1989, al Departament Dret Internacional Públic.

2. Quants anys va treballar a la Facultat de Dret amb la Dra. Victoria Abellán Honrubia?

Des de l'any 1989 i fins que ella es va jubilar, l'any 2007.

3. Com va ser l'experiència de treballar amb ella?

L'experiència va ser molt enriquidora. És una persona que et dirigia, exigia amb tot el que escrivies, t'ho revisava, t'ho corregia, t'estimulava, t'incentivava a seguir treballant.

També tenia un component dur, en el sentit que “les coses son així”, “has de fer això”, “ho has de fer d'aquesta manera”. En definitiva, era exigent, però així és com ha de ser a la Universitat. O sigui, aquí no et regalarà ningú res, t'has d'esforçar tu, has de fer tu, has de produir, has de llegir, has d'escriure, has de fer coses, has de fer moltes classes, perquè així demostres la teva vocació universitària. I, si fas tot això, i estàs en el moment oportú en el lloc oportú, doncs igual surt una plaça de professor permanent, i pots concursar i la pots guanyar.

4. Va influir la seva manera d'impartir les classes?

Si, va influir. De fet, jo la conec, a la Victoria Abellán, des de l'any 1982-83, quan jo era estudiant. Li explico: jo, des dels 18 anys treballava a l'administració pública, i estudiava història, sóc historiador, llicenciat en història contemporània. Més endavant, com que treballava a l'Administració Pública i era llicenciat en història, i continuava treballant de 8:00 a 15:00 hores, als 25 anys aproximadament, començo a estudiar Dret. I quan arribo a Tercer de Dret, em trobo amb una assignatura que es diu Dret Internacional Públic, amb una professora que es diu Victoria Abellán, i se m'obren els ulls. I, literalment, dic: “ostres, jo he fet història perquè m'agrada la història, he fet contemporània perquè m'agrada la

història contemporània, la història universal contemporània, especialment, i ara em trobo amb una assignatura que es diu Dret Internacional Públic, que em combina això, perquè el que fa el Dret Internacional Públic és analitzar les relacions internacionals entre els Estats”. Al component de la formació històrica que ja tinc, li afegeixo la formació jurídica amb aquesta assignatura de Dret Internacional Públic, i em va obrir els ulls d’alguna manera, i em va incentivar a la vocació.

Quan vaig acabar Dret, encara vaig haver d’estar un parell d’anys treballant fins que vaig trobar l’oportunitat d’obtenir una beca i deixar de treballar, perdent diners o el que fos, però feia el que m’agradava fer. Vaig descobrir el que m’agradava fer amb ella com a professora. Efectivament, va influir molt.

5. La Dra. Abellán va ser la primera professora dona de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Li ha explicat com va ser l’experiència?

No, això no ho vam arribar a parlar mai. Vam parlar varies vegades de coses de la gestió, de la Divisió, però sobre el fet d’haver sigut la primera professora dona no en vam parlar mai.

Li explico una altra anècdota: ella va ser la primera Presidenta de la Divisió, i jo vaig ser l’últim President de la Divisió. Al 2003 vam modificar l’Estatut de la UB i vam eliminar les divisions, i l’últim President de la Divisió vaig ser jo. Per tant, ella va ser la que es va dedicar a construir una nova estructura organitzativa al servei de la Universitat, i jo vaig ser el que va haver d’assumir la responsabilitat de desmuntar una estructura administrativa al servei de la Universitat. Vam parlar algunes vegades d’això, però no de la seva experiència com a professora, com a dona, als anys 60.

6. La Dra. Abellán va començar la docència al Departament de Dret Internacional?

Si, però llavors era Dret Internacional Públic i Privat. Ara ho tenim separat, son dues àrees de coneixement separades, però fins els anys 80 era una àrea de coneixement única.

Ella va fer fonamentalment Públic, i va acabar triant especialitzar-se i quedar-se a Públic, però va fer també coses d'Internacional Privat. Va fer llibres de pràctiques i va publicar algunes coses de Dret Internacional Privat.

Abans era una sola càtedra, una sola àrea de coneixement, i als anys 80 es va separar en dues àrees de coneixement.

7. Llavors, sempre ha estat en aquest Departament des de que va començar?

Si, sempre. La primera vinculació que té, amb no se quina mena de contracte, si és que hi havia contracte, va ser amb el Dr. Manuel Díez de Velasco, que era catedràtic de Dret Internacional Públic i Privat, llavors era així.

Per poder reconstruir la trajectòria de la Dra. Abellán, necessitem conèixer una mica la seva vida personal.

8. Sap on va néixer?

A Granada.

9. Sap quan va venir a viure a Barcelona?

Jo crec que va venir a viure a Barcelona al 1960-1961. Va acabar d'estudiar aquí, per tant, va fer l'últim any a la Universitat de Barcelona, i abans eren 5 anys, o sigui que hauria de tenir 22-23 anys, com a molt.

10. De què treballaven els seus pares?

Això no ho se, però se que se li van morir relativament joves. Potser quan ella tenia 20 anys encara estaven vius, però potser als 30 anys ja se li

havien mort. Sé que se li van morir amb cinquanta i pocs anys. Ara diguem que és més anòmal, però abans potser no era tant anòmal.

11. Sap si té germans?

No té germans, no. Te cunyats per la part del seu marit, o en tenia, perquè algun ja s'ha mort, però germans no, em sembla que no.

12. Quin era el seu context social i polític?

Des de l'any 1939, quan neix, fins als 60, quan ve a Barcelona, clar, té 20 anys, i és filla única (interpreto ara), però a partir dels anys 60, quan ja està a Barcelona, es compromet políticament. No se si va arribar a militar amb algun partit, o al Partit Comunista, o al PSUC, però es compromet, està al voltant de tot això. Perquè també és un tema de conviccions democràtiques, que el Dret Internacional també te les obre més fàcilment.

Jo ara recordo que a les eleccions del 28 d'octubre del 82, va guanyar el PSOE per primera vegada al Govern, amb Felipe González, i, a més, per majoria absoluta. A l'endemà, o al cap de dos dies, jo tenia classe amb ella de Dret Internacional Públic - ella llavors tenia quaranta pocs anys- , i recordo que va fer un comentari sobre les eleccions, volent subratllar que, per primera vegada, després del franquisme, la transició democràtica es completava amb l'alternança del poder. El successor de Suárez ja no hi era, sinó que és el PSOE qui guanya les eleccions per majoria absoluta. I jo recordo que ho va fer amb una vessant de felicitat, va dir: "està molt bé això, tenim expectatives, ja veurem què passarà, tot és complicat...", però estava com contenta de celebrar la victòria de l'esquerra per primera vegada a l'Espanya democràtica. I recordo que va fer un comentari a classe, i és que no era habitual tampoc, que el professorat, als anys 80, fessin comentaris més polítics com aquest.

13. On va estudiar de petita?

Va començar els estudis a Granada.

14. Sap si algun familiar seu havia estudiat Dret abans?

Jo diria que no. No tinc antecedents sobre a què es va dedicar el seu pare, però segur que no va ser del món del Dret.

15. Sense antecedents familiars, perquè es va decidir a estudiar Dret?

Això se m'escapa completament. Se que el seu marit, Enrique Velasco, també va estudiar Dret. Probablement també potser ho va acabar aquí, perquè feien parella des de feia molts anys. No se exactament quan es van casar, però seria als seixanta i pocs, i el seu marit va acabar també fent de professor associat de Dret Laboral a la UB.

16. Es van conèixer estudiant?

És possible que es coneguessin estudiant. El seu marit també és de Granada, per tant, potser es van conèixer estudiant a Granada. Després ella va vindre aquí, després deuria vindre ell... No se, la vida dona aquestes voltes, i clar, jo no conec aquestes voltes, son molt anteriors a quan jo la vaig conèixer.

17. Sap si va tenir dificultats per accedir a la Universitat?

Si, que va tenir dificultats, ja que això era molt difícil i, a més, es va trobar en un moment complicat. No se l'any exacte, però el Dr. Díez de Velasco, que era el seu mestre i amb el que ella va vindre, se'n va anar a Madrid com a catedràtic. Després d'estar a Barcelona, a principis dels anys 70 se'n va anar a Madrid, llavors ve un altre catedràtic a Barcelona, que es deia Puente, que margina a la professora Abellán, a la professora Borràs, i altres professores. O sigui, les desubica i porta gent seva, i va crear una situació molt complicada. Per sort, va estar poc temps aquí a Barcelona, però van ser uns anys molt crítics, en els quals la possibilitat d'optar a una estabilitat aquí a la Facultat no existia. *"Ara tot això ha canviat, ara el Díez de Velasco se n'ha anat a Madrid, però jo no vull anar a Madrid, joestic bé a Barcelona."*, deia ella. En definitiva, van ser uns anys complicats amb aquesta situació acadèmicament organitzada.

Llavors també hi havia menys places de professorat permanent, agregat i catedràtic, i era molt més habitual la peregrinació. Per exemple, primer

guanyar una plaça a Córdoba, després guanyar-la a Madrid, i després venir a Barcelona. Ara s'ha atomitzat més tot això, i molt fàcilment pot sortir una plaça a Barcelona. Abans no, abans per poder venir a Barcelona tenies que voltar per Córdoba o Tenerife. Ella no va haver d'anar a altres ciutats, només va estar un any a la Universitat Autònoma de Barcelona, formalment, i després ja va poder tornar a la UB.

18. Algun cop li ha comentat quines matèries li agradaven més quan estudiava?

Ella ha sigut molt del Dret de la Unió Europea. Amb això va ser de les primeres, no entre les dones, de les primeres entre els homes i les dones. I després, a l'àmbit de les Nacions Unides, al voltant de les Nacions Unides, que vol dir, Drets Humans, vol dir desenvolupament, vol dir pau i seguretat.

A l'any 1989 o 1990 va fer un curs sobre pau i seguretat internacional a la Universitat de La Pau de Costa Rica, un curs d'estiu, va impartir-lo en dues setmanes aproximadament, del que va quedar molt contenta, i que li va portar a publicar un article, potser l'any 1991 o 1992, que encara avui dia es cita com a primer article que posa de manifest que al voltant de la pau i la seguretat internacional, amb la caiguda del bloc socialista, hi ha tota una recomposició al Consell de Seguretat de les Nacions Unides, que amplia el concepte de què és el manteniment de la pau; ja no sols seran els conflictes, també entraran temes - i això ha seguit passant -, com els Drets Humans, com el medi ambient, com el desenvolupament, com les pandèmies, que poden ser també una amenaça a la pau i la seguretat internacional. O sigui, critica que el Consell de Seguretat segueix sent un òrgan discrecional polític on hi han cinc estats que tenen dret de veto, son els que manen, però al mateix temps que ho critica, ha anat ampliant el concepte de manteniment de la pau. Però, què passa? Que ho fa discrecionalment. Davant la mateixa situació de violació de drets humans, a vegades s'actua, i a vegades, a la mateixa situació però en un altre lloc, no s'actua, depèn dels interessos dels membres del Consell de Seguretat, dels 5 permanents.

Posar això de manifest just després de la caiguda del mur de Berlín també va ser molt impactant. És un article dels més citats que segur que té, i el va fer perquè va anar a fer un curs a Costa Rica al 1989 o 1990, per tant, se'l va preparar per explicar i analitzar com en aquell moment, les operacions de manteniment de la pau de les Nacions Unides s'estaven expandint i, en alguns llocs, van ser exitoses. Per exemple, a Centreamèrica hi havia uns conflictes que es van poder resoldre, a Moçambic, a Angola, i a Cambodja hi havien una guerres civils que a principis dels 90 es resolen, i semblava que estàvem davant d'un nou món, d'un nou ordre internacional.

No obstant això, va ser un somni, una il·lusió, ja que va vindre lo de Iugoslàvia després. Però els primers anys, finals dels 89, principis dels 90, sembla que hi ha un nou ordre internacional. I aquest article seu, en el que apuntava això i apuntava aquesta discrecionalitat del Consell de Seguretat, va marcar molt la doctrina espanyola en aquell moment.

Ella sempre estava molt compromesa també amb temes de Drets de la Unió Europea, i temes de Nacions Unides, que vol dir Drets Humans, desenvolupament, i pau i seguretat. Aquests son els tres pilars fonamentals de Nacions Unides. I, acadèmicament, ha escrit i ha publicat molt sobre aquests temes. Va fer una lliçó inaugural aquí a la Facultat sobre Drets Humans. Cada curs fem l'acte inaugural, sempre és d'un professor que s'està jubilant, o s'ha jubilat, i fa la sessió inaugural. La va fer ella, tot i que ara no recordo el títol, se que va ser sobre Drets Humans. Té un llibre de finals dels seixanta, 1969 o 1970, sobre desenvolupament, sobre el tercer món. I sobre pau i seguretat, té, per exemple, aquest article de l'any 1991, que ha marcat molt aquesta percepció del Consell de Seguretat.

Jo diria que són aquests tres temes, al voltant de Nacions Unides i al voltant de la Unió Europea.

19. Viatjava molt per fer cursos?

Si, però tampoc no tant. Si, viatjava, i en aquell moment també per Espanya viatjava molt, perquè portava moltes tesis doctorals, molts concursos, moltes oposicions, no per quota femenina, perquè tampoc n'hi havia quotes en aquell moment. Ara potser s'estableix més l'obligació de que hi hagi un equilibri de gènere, però en aquell moment no hi havia aquesta situació. Era perquè ella tenia molt bon prestigi en el gremi d'internacionalistes espanyols i, d'alguna manera, també a partir d'ella, la gent de la seva escola, tenia un bon prestigi. Ella era apreciada a molts llocs, com Madrid, Andalusia, Santander, Cantabria...

A fora no es movia tant, va fer aquest curs a Costa Rica, va fer un curs a La Haia, però tampoc no es movia tant. Molt acadèmics, sobretot de l'àmbit experimental, estan un any o dos anys de professors visitants a una universitat americana o anglesa. Ella no va estar mai així, va estar fent cursos, activitats, conferències, congressos, etc, però eren viatges puntuals. Si llegeix la biografia d'algun professor, qualsevol biòleg, veurà que ha estat un any a la Universitat de Nottingham, un altre any a la Universitat de Harvard. Ella no ha fet aquesta trajectòria, ella ha estat aquí, fent coses puntuals internacionalment.

20. Segons les dades proporcionades per la Universitat de Barcelona, la Dra. Abellán es va llicenciar l'any 1962. Les xifres són bastant sorprenents, ja que aquell any només 15 estudiants dones es van llicenciar. Què opinava ella d'això?

Jo no vaig tindre mai cap conversa amb ella del tema feminisme o compromís feminista. Hi ha dones pioneres que no han fet gala del feminisme pioner, però han sigut pioneres. I això que la Victoria Abellán, era una dona potent, tot i que ara està una mica més feble, però físicament era fràgil, físicament era baixeta, primeta, i sempre la veies amb una certa fragilitat, però les conviccions la van portar a ser potent i a ser pionera. Tot i això, no crec que fes gala feminista de ser pionera. No ho vam comentar mai, i ara que vostè em fa pensar, em quedo més amb aquesta idea.

Clar que va tindre que fer un esforç suplementari pel fet de ser dona, clar que li va costar més, segur, però tampoc no en feia gala.

21. Des de que ella va començar la docència i fins que es va jubilar, els estudis van anar canviant molt amb el pas dels anys. Té alguna referència sobre aquest tema?

Si, de fet, es va jubilar un parell d'anys abans del que li tocava. Es va jubilar als 67-68 anys, i la jubilació és als 70, és a dir, un parell d'anys abans. Jo crec que la va portar a jubilar-se el fet de com canviava tot això. Bolonya encara no hi era, però estava venint, ja s'anunciava. Jo també tinc aquesta impressió, i això que no he viscut la seva trajectòria universitària. El que jo vaig estudiar, els exàmens que jo vaig fer, si ara els posem als estudiants que estan fent Internacional Públic, no aprova ningú. Ara la Universitat s'ha convertit en una cosa que és la continuació de la Secundària. A un professor o una professora de prestigi, que s'ha esforçat molt, intel·lectualment potent, doncs, potser també això acaba decebent, cansant.

22. Abans potser s'implicaven més els estudiants?

Sempre els ha tingut molt en compte als estudiants, però jo crec que també deuria acabar amb un cert cansament de veure que venen més fluixos del batxillerat, estudien menys, no compren llibres, no compren manuals, no llegeixen, intenten aprovar amb els apunts, i això hauria de ser així, però passa. Socialment estem així, hi ha professors, - jo conec més exemples - que han quedat cremats, que s'han acabat jubilant amb una certa mala sensació. Tota la vida dedicat a la Universitat, fent créixer la Universitat, i bé, hem arribat on hem arribat. Potser li va passar una mica això també, però no pel cansament pels estudiants, sinó perquè ella era molt vocacional de fer classes, de parlar amb els estudiants, d'explicar, de preocupar-se de les notes, de fer-ho tot objectivament, d'estar al cas.

23. Òbviament, tots els seus professors van ser homes, què opinava ella sobre això? Va ser el motiu principal per decidir-se a exercir com a docent?

Tots eren homes, sense cap dubte. Ja li dic, jo crec que és una persona intel·lectualment desperta, que als vint-i-pocs anys veu que li agrada el Dret Internacional, que li agrada el Dret de la Unió Europea, que li agrada estudiar el Dret, que és deixeble del professor Díez de Velasco, i ho fa perquè li agrada, no per militància feminista.

24. Va tenir dificultats pel fet de ser la primera dona en exercir com a docent de Dret a la Universitat de Barcelona?

És aquell moment que li deia, de quan se'n va Díez de Velasco a Madrid, que queden aquí més despenjats, i ve un altre que porta també la seva pròpia gent. Llavors, si que hi ha poques possibilitats de places, i més gent competint, tot ho fa més complicat. I en aquell moment també, si ets dona també ho feia més complicat. Va tenir aquest moment de complicació. També és veritat que en aquells anys, potser estàs 10 o 15 anys "arrossegant-te" per la Universitat, fins que pots aconseguir la possibilitat d'estabilitzar-te, i en aquella època passava molt això, amb els Professors No Numeraris. El moviment dels P.N.N. fins els vuitanta i tants no es resol, i ella abans d'això ja va ser permanent, però molts professors P.N.N. fins el 1986, que hi ha la L.G.U., no comencen a estabilitzar-se i, per tant, estan 10 o 15 anys de P.N.N., de Professors No Numeraris, que és com es deia abans.

25. Quan va tenir la primera companya de feina dona a la Facultat?

Jo crec que seria l'Alegria Borràs, perquè les dues estaven a la càtedra. L'Alegria Borràs crec que és una miqueta més jove que ella, un o dos anys més jove que ella, tampoc no gaires més, i després la Victòria va triar Dret Internacional Públic, i l'Alegria Borràs va optar pel Dret Internacional Privat. Les dues van acabar sent catedràtiques amb poc temps de diferència, una pel Públic, l'altre pel Privat. L'Alegria Borràs crec que va haver d'anar a Còrdova, i potser va anar a l'Autònoma abans de venir a la UB. Jo crec que va estar molts anys propera a l'Alegria Borràs, van fer

carrera en paral·lel. Després, les dues estabilitzades, una a Públic i una a Privat, cadascú es dedica al seu àmbit, però van al mateix Departament. Ara ho tenim tot més separat, ara el Dret Internacional Privat està a un altre Departament, però abans anava tot al mateix Departament. I, durant molts anys, més enllà de que va ser Vicerectora i va ser Presidenta de la Divisió, el Departament de Dret i Economia Internacional, o bé el dirigia l'Alegria Borràs, o bé el dirigia la Victòria Abellán, i s'ho van anar tornant, d'alguna manera.

O sigui, la persona amb la que va estar, no competint perquè no és la mateixa especialitat, però van avançar en paral·lel seria l'Alegria Borràs, de Dret Internacional Privat.

26. A les dades que hem consultat no n'hi ha constància. Sap si es va col·legiar?

És possible que sí, però jo crec que sempre sense exercici. Diria que no va exercir mai, però és possible que a finals dels 60 es col·legiés, per un component també de compromís amb els advocats, amb els professionals del Dret, amb els fiscals, amb els jutges... Es movia també en aquest àmbit, on hi havia uns col·lectius que tenien compromís democràtic a finals dels anys 60, principis dels anys 70. És possible que es col·legiés, però jo posaria la mà al foc que mai va arribar a exercir com a professional, i es devia col·legiar, si ho va fer, com a no exercent.

27. Manté la relació amb la Dra. Abellán?

Un cop l'any o dos cops l'any la truco, per Nadal, per veure com està i tal. L'última vegada ja no vaig poder parlar amb ella, vaig parlar amb el seu marit. Per això li dic que parlar directament amb ella seria una mica complicat, ja que la seva salut és delicada, però la vida és així, ens passa a tots, i el distanciament també provoca que sigui molt més complicat.

28. El seu marit també exercia com a docent?

Sí, però com a professor associat. El seu marit treballava al Departament d'Obres Públiques de la Generalitat. Ell era lletrat, i va estar uns quants

anys com a professor associat a Dret Laboral, a Dret del Treball i la Seguretat Social, a la Facultat d'Econòmiques.

29. Algun fet a destacar que no li hagi preguntat?

Per sintetitzar, li diria que, acadèmicament, té tres elements:

Primer, als anys 60 fer una tesis sobre la Unió Europea i sobre el Dret de la Unió Europea, això és el “no va más” perquè ningú les feia.

Segon, arriba un moment en què ja s'ha estabilitzat aquí, als anys 85-86, està tot més estable aquí, ha deixat la Divisió, o tot just ha començat la Divisió, però està només tres anys a la Divisió, es dedica a fer escola, té molts deixebles, i els deixebles s'estenen per tot Catalunya.

Tercer, en Dret Internacional Públic, ha fet molta publicació, ha publicat moltes coses, per anomenar els ítems fonamentals, tenen a veure amb qüestions, amb compromisos ètics: drets humans, desenvolupament, pau i seguretat internacional.

Això seria acadèmicament. Amb compromís:

Compromís polític, compromís democràtic sota el franquisme. És difícil també en aquells moments fer coses, però les fa, i les fa a la Universitat.

Compromís amb la Gestió Universitària: Vicerectora, Presidenta de la Divisió, Directora de Departament. Ha treballat aquí també, ha fet també aquest compromís.

Com a persona:

Com a persona, tenia un component de serio, potser també vivint el que ha viscut, una ha de treure forces d'on sigui, però també tenia un component de tendresa, per la pròpia fragilitat física, delicada, fràgil, per dir-ho d'alguna manera.

Exigent amb ella mateixa i exigent amb els seus deixebles, però compromesa també. Ella deia: *“tu ves fent, amb el que ets capaç i tal, i jo també t’ajudaré amb el que pugui, t’ajudaré amb la tesi, t’ajudaré a que acabis això, et dirigiré la tesi, et dirigiré el que faci falta, i si hi ha un moment t’ajudaré a veure si podem buscar que hi hagi uns recursos per treure una plaça”* Va fer escola. D’alguna manera, ve d’una altra edició d’un catedràtic que fa escola. Que aquí ha passat, i segueix passant, molts catedràtics que entren i es jubilen i sols, i ara és més difícil perquè ara ja està tot molt atomitzat, i ara les escoles, si és que n’hi ha, son més limitades, no està tot centralitzat en una persona de la que depenen, de la que pengen tots els deixebles. Ara hi ha varius mestres i alguns deixebles.

Moltes gràcies.

6.3. ANNEX 3

ENTREVISTA AMB LA SRA. SARA VELASCO ABELLÁN

Sara Velasco Abellán és la filla de la Dra. Victoria Abellán Honrubia. Ella viu a Canàries, per tant, l'entrevista no va ser possible fer-la personalment. A continuació s'aporta l'entrevista amb les respostes tal i com m'he la va enviar per correu electrònic.

Aquesta entrevista es va realitzar de forma telemàtica, per correu electrònic, el dia 12 d'agost de 2020.

1. ¿Dónde nació su madre? ¿En qué fecha?

En Alcázar de San Juan (Ciudad Real). 23 Diciembre 1939.

2. ¿El hermano de la Dra. Abellán es mayor o menor que ella? ¿Dónde estudió?

Es dos años mayor que ella. Estudió hasta bachillerato en Alicante e hizo ingeniería naval en Madrid.

3. ¿Cómo fue su infancia?

Tuvo una infancia feliz. Una vida muy normal en Alicante durante el curso, y tres meses de vacaciones en la casa familiar en el campo, en la provincia de Granada, de donde era su madre.

4. ¿Cual era el contexto social y político durante su infancia?

Su infancia transcurrió durante la dura postguerra. Época de muchas penurias económicas. Afortunadamente, de la casa familiar de la provincia de Granada llegaban muchos víveres (huevos, gallinas, y dinero).

5. ¿Cómo eran los padres de la Dra. Abellán? ¿A qué se dedicaban? ¿Y los abuelos?

El padre trabajaba en RENFE. La madre era ama de casa. Los abuelos paternos vivían en un pueblo de Albacete y vivían del campo. Los abuelos maternos murieron siendo su madre una niña.

6. Según la Dra. Badia, cree que de pequeña estudió en Alicante; ¿es así? ¿Por qué motivo? ¿Fueron todos a vivir a Alicante?

Al poco de nacer, RENFE trasladó a su padre a Alicante. Por eso se puede decir que ella es de Alicante. Nacer en Alcázar de San Juan fue circunstancial.

7. Hasta que empezó los estudios universitarios en Granada, ¿estuvo estudiando y viviendo en Alicante?

Siempre.

8. ¿Como pasó su juventud? ¿Qué le gustaba? ¿Cuáles eran sus aficiones?

Por lo que sé, le gustaba mucho el cine. Iba muy a menudo con su hermano, a las sesiones dobles que se hacían en aquella época.

Le gustaba mucho leer. No era de mucho salir, aunque en aquella época no era como ahora. Se salía un rato el sábado o el domingo por la tarde.

9. ¿Algún familiar suyo había estudiado Derecho antes? ¿Y después de ella?

Su abuelo materno, el que murió siendo su madre una niña, era abogado. En la familia nadie más ha estudiado Derecho.

10. ¿Porque se decidió a estudiar Derecho?

Se lo he preguntado hace poco y me ha dicho que porque siempre le ha gustado. No recuerda una razón especial.

11. Cuando decidió que quería estudiar Derecho, ¿que opinó su familia?

Sus padres no pusieron ningún problema. El primer año se fue a casa de unos tíos en Granada (era muy joven, tenía 17 años), y los siguientes años estuvo en un colegio mayor.

12. ¿Tuvo dificultades para acceder a estudiar a la Universidad?

Ninguna. Ni académica, ni familiar. Era muy buena estudiante y había dinero en la familia para afrontar ese gasto. Si no lo hubiera habido, mi abuela habría removido lo que fuera con tal de que su hija estudiara. Era una mujer muy avanzada para su época. De hecho vendió una finca para pagar el último año de carrera de su hija en Barcelona.

13. El último curso de carrera lo realizó en Barcelona. ¿Por qué motivo? ¿Vino ella sola a vivir a Barcelona?

Mi madre no sabía si dedicarse a Filosofía del Derecho o a Derecho Internacional. Ninguno de sus profesores le convencían, pero llegó un catedrático nuevo a Granada, (Manuel Díez de Velasco), que hizo que su preferencia fuera el Internacional.

Cuando mi madre iba a estudiar quinto curso, este catedrático se trasladó a Barcelona y ella decidió seguirle (ya colaboraba con él).

Se fue a un colegio mayor (frente a la facultad).

14. Si no es indiscreción, ¿En qué año se casó? ¿En qué año nació usted?

Se casó en junio de 1964. Yo nací en septiembre de 1965, cuando ella estaba preparando su tesis.

15. Según los datos proporcionados por la Universidad de Barcelona, se licenció en el año 1962. Las cifras son muy sorprendentes, ya que, ese mismo año, sólo 15 mujeres se licenciaron. ¿Qué opinaba ella al respecto?

No hemos hablado mucho de esto. Realmente mi madre no hace diferencias entre hombres y mujeres. Ella mira a la persona. De todas formas, en aquella época, se veía normal que hubiera pocas mujeres.

16. Obviamente, todos sus profesores fueron hombres, ¿qué opinaba ella sobre esto? ¿Fue el motivo principal para decidirse a ejercer como docente?

Se veía normal que todos fueran hombres. Mi madre estudió Derecho y fue docente porque eso fue lo que quiso hacer con su vida, no por ser mujer, ni para demostrar nada a nadie. Heredó la libertad de pensamiento de su madre.

17. ¿Tuvo dificultades por el hecho de ser la primera mujer en ejercer como docente en la Facultad de Derecho en la Universidad de Barcelona?

Tuvo dificultades, muchas. Hasta el punto de plantearse dejar la universidad, pero no por ser mujer sino por sus ideas políticas, muy poco acordes con el régimen de Franco. De todas formas Díez de Velasco se fue a Madrid, y el catedrático que lo sustituyó le hizo la vida imposible a mi madre (académicamente hablando).

18. ¿Cómo fue la experiencia de ser la primera mujer en ejercer como docente en la Universidad de Barcelona?

Se lo tomó como algo normal. De hecho no fue consciente de ser la primera. No quería diferenciarse de cualquier otro compañero. Sé que hubo mucho machismo y que no le fue fácil.

19. Creo que es muy importante la evolución del papel de las mujeres universitarias, especialmente en el mundo del Derecho, y la Dra. Abellán seguro que ha podido vivir esta evolución. ¿Alguna vez ha comentado esta evolución?

Mi madre ve a la persona. No le da mayor importancia al hecho de ser hombre o mujer. Sí, ha vivido esa evolución desde su origen, pero nunca le he oído comentar el hecho como algo extraordinario. La evolución siguió el curso que muchos esperaban. Digamos que ocurrió lo que tenía que ocurrir. Y le pareció muy bien.

20. Ahora sus padres viven en Granada. ¿Cuándo se marcharon a vivir allí?

En 2007, cuando ella se jubiló.

Si sirve como anécdota, recuerdo algo que a mí me chocó mucho en su momento.

Cuando mi madre opositó a cátedra, la oposición se celebraba de forma única para todas las universidades, en Madrid. Una vez superada la oposición, se calificaba. En función de la calificación, se podía elegir universidad, en todo el país.

Mi madre sacó el número uno, a pesar de la oposición total de un catedrático que reconoció que se merecía ser la primera, pero que no podía ser porque era una mujer. Estuvo a punto de ser la número dos por esa razón, aunque finalmente no fue así.

Yo debía tener 12 ó 13 años, y recuerdo que me indignó. Mi madre lo contaba con rabia, claro.